

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

3 iyun 2016-cı il № 17 (76) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 30 qəpik

Məcid
Musazadənin
axırını
aşırımı

» sahifə 5

“Azərbaycana
olan maraq,
sevgiyə
çevrilməkdədir”

Kamal
Abdullayev

» sahifə 6

Elias
Kanettinin
uşaqlığının
tarixcəsi

» sahifə 13

Milli Kitabxanada Argentina ədəbiyyatı günü

“Morelin ixtirası” kitabının təqdimat mərasimi keçirilib

» sahifə 3

ANONS

Sudan Respublikasının
səfiri Tərcümə
Mərkəzində

» sahifə 3

Orfoqrafiya lüğətindən
çıxarılan sözlərin
təsnifatının davamı

» sahifə 4

Hitlerin erməni
bənzərləri

» sahifə 5

Tərcümə sənəti barədə
fərqli düşüncələr və
mülhizələr

» sahifə 8

Yeddiyənin sintezi

» sahifə 10

20-ci illərin ikinci
yarısının filmləri

» sahifə 11

İsgəndərin şikəstəsi

» sahifə 12

Niyə bizim bir pəncəmiz
digərindən böyükdür?

» sahifə 14

Xal nədir?

» sahifə 15

Polad Bülbüloğlunun
kitabı Rusiyada
ışığı üzü gördü

» sahifə 16

Həmişəcəvən Merilin
Monronun 90 illiyi
qeyd olunur

» sahifə 16

Ömər Xəyyamın
rübailəri
Mirmehdi
Seyidzadənin
tərcüməsində

» sahifə 7

Bill Qeytsin
məsləhət
bildiyi
5 ən yaxşı
kitab

» sahifə 16

Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə Nərimanov rayonundakı internat məktəbində uşaqlar üçün bayram tədbiri keçirilib

Bakının Nərimanov rayonunda yerləşən Sağlamlıq İmkanları Məhdud Uşaqlar üçün 5 nömrəli Respublika Xüsusi İnternat Məktəbində 1 iyun - Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günü münasibətilə tədbir keçirilib.

Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və Nərimanov Rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə keçirilən bayram tədbirində rayon ərazisində yaşayan və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan imkansız ailələrin uşaqları, həmçinin əqli cəhətdən zəif uşaqlar iştirak ediblər.

Bayram tədbiri uşaq yaradıcılıq qruplarının maraqlı bədii kompozisiyaları və tanınmış sənətcilərin çıxışı ilə yadda qalıb.

Sonda uşaqlara bayram hədiyyələri təqdim edilib.

Elan

Azərbaycan dili mütəxəssislərinin nəzərinə!

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinə media, maliyyə, iqtisadiyyat, hüquq, ədəbiyyat və digər humanitar sahələr üzrə Azərbaycan dilində mətn tərtibi və redaktə işi həyata keçirən peşəkar mütəxəssislər tələb olunur.

Tel: (+994 12) 595-10-69 (daxili nömrə 108)

E-mail: info@aztc.gov.az.

"Açıq kitab" online mütaliəçilərin portalıdır!

ARNK yanında Tərcümə Mərkəzinin "Açıq kitab" online kitabxanası Azərbaycan, rus və digər xarici dillərdə yüzlərlə klassik, müasir bədii ədəbiyyat nümunələrinin, mətn və materialların, lüğətlərin, müxtəlif sahələrə dair elmi, publisistik ədəbiyyatların, dünya dillərinə tərcümə edilmiş Azərbaycan ədəbiyyatının, həmçinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş dünya ədəbiyyatlarının elektron versiyasını mütəmadi olaraq, pulsuz yayımlayır.

Kitabxana vasitəsi ilə Tərcümə Mərkəzinin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının və "Aydın yol" qəzetinin dövrü saylarını da pulsuz əldə edə bilərsiniz. Bunun üçün www.achiqkitab.az ünvanlı kitabxanaya daxil olmaq və yüzlərlə nəşri ödənişsiz əldə etmək olar!

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrahmanlı, Feyziyyə,

Narınqül Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1537

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74.

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının

Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Prezident İlham Əliyev Avropa Parlamentində liberal-demokratlardan ibarət fraksiya - ALDE qrupun vitse-sədri, "Şərqi Tərəfdaşlığı" Proqramının Azərbaycan üzrə məruzəçisi Norika Nikolaini və Avropa Parlamentinin üzvü İveta Qriquleni qəbul edib.

Dövlətimizin başçısı Avropa Parlamenti ilə əlaqələrdə qurumun ölkəmizlə bağlı qəbul etdiyi qətnamələrin əsas rol oynadığını bildirdi. Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, təhqirlərlə dolu və tamamilə əsassız olan həmin qətnamələrin qəbul edilməsi ölkəmizin bu qurumla əlaqələrinin kəsilməsinə səbəb olub. Hazırda Avropa Parlamenti ilə ölkəmizin hər hansı əlaqəsi mövcud deyil və bu, Azərbaycanın günahı ucbatından baş verməyib. Ölkəmiz yalnız öz haqlı mövqeyini müdafiə edib. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, qurumun ən yüksək rütbəli şəxsləri - prezidenti və vitse-prezidenti faktiki olaraq anti-Azərbaycan qüvvələrinin bir hissəsini təşkil edir və onlar tərəfindən səsləndirilən təhqiramiz bəyanatlar, hücumlar və böhtanlar Azərbaycanın Avropa Parlamenti ilə əlaqələrinin perspektivlərini sual altına qoyub. Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, bu cür münasibətlərin nəticəsi olaraq indiyədək Azərbaycan parlamentində bu qurumla əməkdaşlıq üzrə işçi qrupu yaranmayıb. Bütün bunlarla bərabər, Avropa Parlamentində Azərbaycana ədalətlə yanaşan deputatların da olduğunu bildirən dövlətimizin başçısı onların məsələlərə obyektiv yanaşdıqlarını dedi, ötən ilin sentyabrında son qətnamənin qəbulu zamanı Azərbaycana böyük dəstək nümayiş etdirilməsinin önəmli vurğuladı. Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, Avropa Parlamentinin bəzi rəhbər şəxslərinin ədalətsiz anti-Azərbaycan qətnamələrinin qəbulunda tutduqları mövqe Avropa Komissiyasının mövqeyinə ziddir.

Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, ötən il Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tuskun Azərbaycana uğurlu səfəri çərçivəsində hər iki tərəf əlaqələrimizin inkişafına böyük maraq göstərmişdir. Bu ilin fevral ayında Avropa İttifaqının xarici işlər və

Prezident İlham Əliyev Avropa Parlamentinin nümayəndələrini qəbul edib

təhlükəsizlik siyasəti üzrə ali nümayəndəsi, Avropa Komissiyasının vitse-prezidenti Federika Mogerininin ölkəmizə səfəri Avropa Komissiyası-Azərbaycan əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsi işinə xidmət edib. Hazırda bu əlaqələr uğurla inkişaf edir. Azərbaycan ilə Avropa İttifaqına üzv olan bir çox dövlətlər arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında sənədlər imzalanıb, ya da qəbul edilib. Eyni zamanda, Azərbaycan Avropa Şurasında öz fəaliyyətini uğurla davam etdirir və Avropa Şurası da Azərbaycanda gedən prosesləri yüksək qiymətləndirir. Bütün bunlar bir daha göstərir ki, Avropa Parlamentinin bəzi rəhbər şəxsləri və anti-Azərbaycan qruplaşmaları öz ədalətsiz mövqeləri ilə sadəcə olaraq Avropa-Azərbaycan əlaqələrini pozmaq istəyirlər və nə qədər ki, bu destruktiv qüvvələr öz siyasətində düzəlişlər etməyəcəklər, Azərbaycan Avropa Parlamenti ilə əlaqələrini bərpa etmək fikrində deyildir.

Avropa Parlamentində liberal-demokratlardan ibarət fraksiya - ALDE qrupun vitse-sədri, "Şərqi Tərəfdaşlığı" Proqramının Azərbaycan üzrə məruzəçisi Norika Nikolai Azərbaycan ilə yaranmış vəziyyətin dəyişməkdə olduğunu dedi və Avropa Parlamenti ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin bərpa olunması istəyini ifadə etdi. Avropa Parlamentində özünün daxil olduğu liberal-demokratlardan ibarət fraksiyanın - ALDE qrupun fəaliyyətinin ölkəmizə dəstək nümayiş etdirdiyini vurğulayan Norika Nikolai qrupun bu istiqamətdə fəaliyyətini davam etdirəcəyini vurğuladı. Azərbaycanın Avropa Parlamenti ilə əməkdaşlığına dair hesabat hazırladıqlarını bildirən Norika Nikolai qeyd etdi ki, ölkəmizə səfərində məqsəd bu hesabatla bağlı yekun fikir mübadiləsi aparmaqdır.

Dövlətimizin başçısı xanım Norika Nikolaiya obyektiv və ədalətli mövqeyinə görə minnətdarlığını bildirdi və Avropa Parlamentində Azərbaycanın dostları olan deputatlara onun salamlarını çatdırmağı xahiş etdi.

Azərbaycanda bütün vizaların alınması prosesi vahid portal vasitəsilə həyata keçiriləcək

Azərbaycan Prezidentinin "Elektron vizaların verilməsi prosedurunun sadələşdirilməsi və "ASAN Viza" sisteminin yaradılması" haqqında Fərmanına əsasən ölkəmizdə bütün vizaların alınması vahid portal vasitəsilə həyata keçiriləcək.

AzərTAC xəbər verir ki, bu fikri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin sədri İnam Kərimov jurnalistlərə açıqlamasında bildirdi.

İnam Kərimov deyib: "Son illər Azərbaycanın turizm potensialı, xarici vətəndaşların ölkəmizə marağı artmaqdadır. Bu məqsədlə son illər vizaların sadələşdirilməsi ilə bağlı mühüm tədbirlər görülmüşdür. Lakin bununla belə vizaların verilməsi işinin daha da sadələşdirilməsi zərurəti ortaya çıxıb. Məhz bu məqsədlə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev iyunun 1-də "Elektron vizaların verilməsi prosedurunun sadələşdirilməsi və "ASAN Viza" sisteminin yaradılması" haqqında Fərman imzalayıb. Fərmana əsasən bütün vizaların alınması vahid portal vasitəsilə həyata keçiriləcək. Yəni, xarici vətəndaşlar, turistlər ölkəmizə səfər etmək istədikdə vahid "ASAN Viza" portalına müraciət edəcəklər, bütün

zəruri informasiyalarını, sənədlərini təqdim edəcəklər və vizanı da həmin portal vasitəsilə elektron formada alaçaqlar. Heç bir dövlət qurumuna və ya özəl təşkilata müraciət etmədən onlayn qayda vizanı əldə etmək mümkün olacaq. Vizaların verilməsi prosesi üç gün ərzində həyata keçiriləcək".

Sədr vurğulayıb ki, Fərmana əsasən Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən elektron viza ala biləcək ölkələrin siyahısı müəyyənləşdiriləcək. Yalnız bu ölkələrin vətəndaşları bu xidmətdən yararlanı biləcəklər. Əlbəttə ki, digər viza alma prosedurları da öz qüvvəsində qalır. Elektron vizaların verilməsi prosesinə ən qısa müddətdə başlanılacaq.

***

"Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin "Elektron vizaların verilməsi prosedurunun sadələşdirilməsi və "ASAN Viza" sisteminin yaradılması" haqqında Fərmanını alqışlayırıq".

Bu sözləri jurnalistlərə açıqlamasında Avropa İttifaqının Azərbaycandakı nümayəndəliyinin rəhbəri Malena Mard deyib.

Malena Mard bildirib ki, bu Fərman çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Fərman Avropa İttifaqı ölkələrindən Azərbaycana turist axınının qoxalmasına şərait yaradaçaq. Bildiyiniz kimi, bu yaxınlarda Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında biznes forumu keçirildi. Forumda müzakirə olunan məsələlərdən biri də viza prosedurlarının sadələşdirilməsi idi. "ASAN Viza" bu işə öz töhfəsini verəcək və uğurlu olacaq.

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin Vyana görüşünün baş tutmasının və növbəti görüşün keçirilməsi ilə bağlı razılığın əldə edilməsinin çox müsbət göstərici olduğunu deyən diplomat vurğulayıb ki, Avropa İttifaqı bu cür görüşlərin keçirilməsini alqışlayır. O deyib: "Biz çox şadıq ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli istiqamətində bu cür addımlar atılır. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri də prezidentlərin növbəti görüşünün keçirilməsi üçün fəal iş aparırlar".

“Morelin ixtirasi” kitabının təqdimat mərasimi keçirilib

Azərbaycan Milli Kitabxanasında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi ilə Argentina səfirliyinin birgə layihəsi olan “Morelin ixtirasi” kitabının təqdimat mərasimi keçirilib.

Tədbirdə Argentina Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Karlos Dante Riva, Kuba Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Omar Senon Medina Kintero, Braziliya Federativ Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Sanyaço Luis Bento Fernandes Alkasar, Meksika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Xuan Rodriqo Labardini, Kolumbiya Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı müvəqqəti işlər vəkili xanım Marta Galindo, Argentina-Azərbaycan Parlamentlərarası Dostluq qrupunun nümayəndəsi Mirkazım Kazımov və ölkənin elm, təhsil və mədəniyyət xadimləri iştirak ediblər.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Argentina Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Karlos Dante Riva geniş nitqində Servantes Ədəbiyyat Mükafatı laureatı, ispan dilli ədəbiyyatın məcrasını kökündən dəyişmiş Adolfo Bio Kasaresin “Morelin ixtirasi” kitabının əhəmiyyətindən danışıb: “Həyatda bütün günlər önəmlidir, lakin insanlara yeni bir kitabı oxumaq imkan verən günlər daha vədvericidir, çünki bu kitablarda təcəssüm olunan ideyalar müəllifdən xalqlara təsir etmək məqsədilə ötürülür.

1989-cu ildən fəaliyyət göstərən Mərkəz, bu illər ərzində çox ciddi mənəvi və maddi çətinliklərlə üzləşsə də, öz ali missiyasını ədəbiyyata olan böyük sevgi və sədaqətlə yerinə yetirməyə davam edib. 25 çətin, keşməkeşli illər ərzində dünya ədəbiyyatının seçilən, sevilən yazıçılarının əsərlərini Azərbaycan oxucusuna çatdırıb, ərsəyə gətirdiyi tərcümələri öz “Xəzər” dünya ədəbiyyatı jurnalında, onun nəşri dayananda isə internet vasitəsi ilə yayımlayıb. Və biz uzun illər göstərdiyimiz fəaliyyətlə bağlı, çevirdiyimiz əsərlərin

1940-cı ildə bir argentinalı tərəfindən yazılmış əsəri bu gün Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin əvəzolunmaz köməkliyi ilə bu ölkənin sakinlərinə öz ana dillərində təqdim etməkdən şərəf duyuruq”.

Daha sonra səfir kitabın müəllifi haqqında qısa arayış verib: “Əsərin müəllifi Adolfo Bios Kasaes 1914-cü ildə Buenos-Ayres şəhərində varlı bir ailədə anadan olub. Yazıçı axı, kübar və eyni zamanda sadə bir dildə, incə yumor hissi ilə yazıb-yaradıb. “Morelin ixtirasi” müasir ədəbiyyatın klassik nümunəsi sayılır, boş bir adada cərəyan edən hadisələr birinci şəxs dilindən nəql olunur”.

ARNK yanında Tərcümə Mərkəzinin direktoru, yazıçı Afaq Məsud ilk əvvəl Tərcümə Mərkəzi və onun fəaliyyət istiqamətləri barədə məlumat verib:

“Tərcümə Mərkəzi öz yaradılma tarixi və bioqrafiyası ilə Azərbaycanda, bəlkə də dünyada unikal, fərqli bir qurumdur. Bu quruma 2014-cü ildə ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin Fərmanı ilə yeni status verildi.

və müəlliflərin adlarının toplandığı kataloqu nəşr edərək, bu illər ərzində, həqiqətən böyük işlərin ərsəyə gətirildiyinin şahidi oluruq. Dünyanın elə bir aparıcı ədəbiyyatı, elə bir önəmli əsəri olmayıb ki, Mərkəz ona diqqət ayırmınsın, tərcümə edib Azərbaycan oxucusuna çatdırmınsın. Və bu ədəbiyyatlar arasında Latın Amerikasının ədəbiyyatı da həmişə önəmli yerlərdən birini tutub. Argentinanın ən məşhur qələm adamlarının – Xorxe Luis Borxes, Xulio Kortasar, Ernesto Sobato, Roberto Arlt, eləcə də indi adlarını xatırlamadığımız bir çox adın əsərləri Mərkəz tərəfindən hələ 90-cı illərdə Azərbaycan dilinə tərcümə edilib. Argentina ədəbiyyatı, ilk növbədə intellektual ədəbiyyatdır. Bu ədəbiyyat insan düşüncəsi üçün yeni qatlar açır və açmağa davam edir. İndi sizə təqdim olunan bu əsər də öz unikallığı ilə fərqlənir. Mən Azərbaycan oxucusuna, ilk olaraq məhz bu əsərin təqdim olunmasını təklif edən cənab səfirə minnətdarlığımı bildirirəm. Əminəm ki, bu kitab, Adolfo Bio Kasaesin Azərbaycanda işıq üzü görəcək əsərlərinin ilkidir”.

Milli Kitabxananın rəhbəri Kərim Tahirli layihənin əhəmiyyətindən danışıb. O, qeyd edib ki, bu layihə Azərbaycan oxucularının Argentina yazıçılarını daha yaxşı tanıması istiqamətində atılan addımdır.

Yazıçılar Birliyinin katibi, şair, jurnalist Rəşad Məcid Azərbaycan oxucusuna yeni bir yazıçını tanıtdıqları üçün cənab səfirə və Tərcümə Mərkəzinə təşəkkürlərini bildirib.

Tərcümə Mərkəzini aparat rəhbəri yazıçı Yaşar Əliyev Latın Amerikasının ədəbiyyatı ilə bağlı fikirlərini bölüşüb. O, söyləyib ki, bir yazıçı kimi formalaşmasında bu ədəbiyyatın müstəsna xidmətləri olub.

“Azərbaycan – dünyanın ən sabit, ən əminaman ölkəsidir”

Sudan Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Tərcümə Mərkəzində oldu

Sudan Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Məhəmməd Elias Məhəmməd əl-Haq və xanımı Majda Mahdi Abdelmoneim ARNK yanında Tərcümə Mərkəzində olub. Mərkəzin direktoru xanım Afaq Məsud qonağı salamlayaraq, Azərbaycanda ərəb dilinə, ərəb ədəbiyyatına olan sevgidən və maraqdan, ərəb dilinə tərcümə edilmiş “Müasir Azərbaycan antologiyası”ndan danışıb:

– İlk dəfədir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı belə bir akademik formatda ərəb dünyasına təqdim olunur. Bu vaxta qədər milli ədəbiyyatımız dünyaya, yalnız rus dilindən ikinci dilə edilmiş tərcümələr vasitəsi ilə təqdim olunurdu ki, bu proses, yəni ikinci dildən tərcümə yazıçının bədii üslubunun və təhkiyəsinin itirilməsi, çox vaxt orijinalın təhrif olunması ilə nəticələnirdi. Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin Fərmanıyla yaradılmış Tərcümə Mərkəzi bu sahədə kifayət qədər köklü dəyişikliklərə nail ola bilib. Bu gün ədəbiyyatımız dünya xalqları dilinə birbaşa orijinaldan, üstəlik bu işdə kifayət qədər təcrübəsi və istedadı olan dil daşıyıcıları tərəfindən tərcümə edilir. Antologiyanın ərəb dilinə tərcüməsini tanınmış tərcüməçi, Azərbaycanda Misir Mədəniyyət Mərkəzinin rəhbəri Əhməd bay Sami Elaydi həyata keçirib. Hazırda bu kitabın ingilis, fransız, belarus, alman və fars dilinə tərcüməsi üzərində işlər gedir. Bu sahədə Mərkəz dünyanın aparıcı tərcümə qurumlarıyla, mütəxəssislərlə əməkdaşlıq edir. Mərkəz, həmçinin dünya ədəbiyyatlarının Azərbaycan dilinə mükəmməl səviyyədə tərcümə və nəşr olunması istiqamətində də qarşılıqlı layihələr həyata keçirir. “Xəzər” dünya ədəbiyyatı jurnalı mütləq şəkildə dünya ədəbi prosesini işıqlandırır. Jurnal öz səhifələrində, ərəb ədəbiyyatının əsaslı qollarından olan Sudan ədəbiyyatına da geniş yer ayırmağa, bu ədəbiyyatları kitab halında nəşr etməyə hazırdır”.

Sudan Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Məhəmməd Elias Məhəmməd əl-Haq öz növbəsində, belə bir görüşə şərait yaratdığı üçün Mərkəzin direktoru Afaq Məsuda dərin təşəkkürünü bildirərək, Tərcümə Mərkəzinin, dünya mədəniyyətlərinin yaxınlaşmasında, ölkələr və xalqlar arasında dostluq münasibətlərinin möhkəmlənməsində əhəmiyyətli işlər gördüyü, ədəbiyyatlararası mübadilələrin millətlərarası dostluq və anlaşma münasibətlərində önəmli rol oynadığı barədə danışıb:

– Dünya xalqları arasında qarşılıqlı anlaşmanın bərqərar olmasında tərcümənin, ədəbiyyatın rolu çox böyükdür. Sizin Mərkəz ölkələrarası münasibətlərin yaxınlaşması istiqamətində misilsiz işlər görür. Siz milli ədəbiyyatınızı dünyaya çıxarırsınız, dünya ədəbiyyatını ölkənizə gətirirsiniz. Bu, çox çətin, çətin olduğu qədər də böyük və ali bir missiyadır ki, bunu yüksək səviyyədə həyata keçirirsiniz. Çox istərdim ki, Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi ilə Sudan Beynəlxalq Tərcümə Mərkəzi, Xartum Universiteti və Beynəlxalq Afrika Universiteti arasında sıx əməkdaşlıq münasibətləri qurulsun. Sudanda tərcümə işi, sizin Tərcümə Mərkəzində qurulduğu səviyyədə olmasa da, ədəbiyyatlararası mübadilələr istiqamətində çox işlər görmək olar. Sizi böyük məmnuniyyətlə 17-20 oktyabr tarixlərində Sudanda keçiriləcək Beynəlxalq Kitab Sərgisində iştirak etməyə dəvət edirəm. Ərəb dilinə tərcümə olunmuş “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası”nın təqdimatını bu sərgi çərçivəsində həyata keçirmək, Sudan oxucusunu Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti ilə yaxından tanış etmək ölkələrimiz arasında qarşılıqlı anlaşmanın möhkəmləndirilməsi istiqamətində atılmış xeyirxah addım olar. Azərbaycan bizim üçün doğma bir diyardır. Mənim qızım burada tibb universitetində təhsil alır. Mənə, otuz dörd illik səfirlik fəaliyyətimdə bir çox ölkələrdə yaşamaq nəsib olub. Azərbaycan dünyanın ən sabit, ən əminaman ölkələrindən biridir. Xalq çox nəci, mehriban və səxavətlidir. Burada mən özümü doğma vətənimdə hiss edən tək hiss edirəm. Burada nədənsə narahat olmağa heç bir əsas yoxdur. Çünki ölkədə əminamanlıq və sabitlik hökm sürür. Əminliklə deyə bilərəm ki, Azərbaycan dünyanın ən sabit ölkəsidir. Belə bir ölkənin, bu xalqın milli-mənəvi dəyərlərinin dünyaya tanınması böyük, tarixi bir addımdır. Sizə bu şərəfli fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram”.

Səfirin xanımı Majda Mahdi öz növbəsində, Afaq Məsuda duyduğu dost münasibətini və hörmətini bildirərək, Mərkəzin ərəb dili və ədəbiyyatı sahəsində ərsəyə gətirdiyi işləri yüksək dəyərləndirib.

Artıq neçə aydan bəridir ki, ARNK yanında Tərcümə Mərkəzində "İşlək orfoqrafiya lüğəti" üzərində iş gedir. Məqsəd, hazırda istifadədə olan "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndə yer almış minlərlə yazılış səhv, qəliz ərəb, fars sözlərinin, mənası və mənbəyi bilinməyən söz və söz birləşmələrinin, müxtəlif şəkildə və hallandırmalarla artırılmış, bəzən iki-üç şəkildə verilmiş ifadələrin, eləcə də sahə lüğətlərinə aid terminlərin, dərman, kimyəvi element adlarının təmizlənməsi, əvəzində milli ədəbi nümunələrdən aranıb tapılmış sözlər daxil edilməklə, işlək, aydın dil vəsaitinin ərsəyə gətirilməsidir. Adıçəkilən kitabdan, orfoqrafiya lüğəti qaydalarına uyşmayan sözlərin təsnifatını nəzərinizə çatdırır, oxucuların, dil və lüğət mütəxəssislərinin fikir və mülahizələrini, irad və təkliflərini gözləyirik. Orfoqrafiya lüğətiindən çıxarılan sözlərin təsnifatı 6 fevral 2016-cı il tarixdən (62 sayılı buaxrılış) etibarən mütəmadi olaraq "Aydın yol" qəzetində dərc edilir.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

"Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

Orfoqrafiya lüğətinin tərfi: "Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildirən dil vəsaitidir".

Mənası anlaşılmayan sözlər	Dialekt və ara sözləri	İşlənməyən ərəb, fars, rus və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Süni sözlər və söz birləşmələrindən düzəldilən qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
daramb-daram daram-durum daramp-durump daraşdırtma daraşdırtmaq darbazı dar-darkeş dardöşlülük darışlıq darqanad darqanadlı darqələm darsağrı darsağrılı darsağrılıq darsağrılılıq daşaxor dazi-dazi dazılama dazılamaq dazmaq də dəbəli dəbəlilik dədəsiniyanma dəfnolunmaz dəfnolunmazlıq dəhrəburunluluq dəliqarın dəlmə-surətçıxarma dəmbərcəklənmək dəməklilik dəmələklilik dəndənəsiz dən-düş dənilik dənizəşirli dənizəşirliq dənizcik dənolma dənsizlik dəntutan dəntutma dəntutucu dərdləndiricilik dərətutu dəriköşə dəriköşəli dərisaqqovu dəriyemə dəriyeyən dəriyəbənzərlik dərkarolma dəsmalabənzərlik dəsmalaoxşarlıq dəsmalasma dəsmalvarılıq dəstəvarılıq dəst-paça dəyəresəğmaz dəyəresəğmazlıq dəyməəğlarlıq dəyməəşar	daşbaşçı daşbaşçılıq daşırqamaq dayna daz-dazalaq dəğdəğəçilik dəğəllik dərişdirmə dərişdirmək dıqqa dıqqa-dıqqa dızıxa-dızıxa dızıxdırma dızıxdırmaq dızıxma dızıxmaq dızıq dızıldana-dızıldana dızıldanma dızıldanmaq dızıldatma dızıldatmaq dızıltılı dızıltısız dombul dombul-dombul donqalı donqaz-donqaz döşdəymiş döşürmə döşürmək döşürülmə döşürülmək döşürülmə döşürülmək düşürülmək düşürülmək düşürülmək düşürülmək dumruq dumruqlama dumruqlamaq dumruqlanma dumruqlanmaq dumruqlatma dumruqlatmaq dunuq dunuqluq düddəmək düddəyə-düddəyə düdəmə dümük dümüşə-dümüşə dümüşmə dümüşmək düşəlgə düşəlgəli düşəlgəsiz düydürə-düydürə düydürmə düydürmək düyələkbazlıq düznəqulu düznəqululuq eşşəkqulaq eşşəkzarafatı evləryıxan	depeşa dəbbəkarlıq dəbbəkarolma dəfəatla dəhşətnaklıq ədəm ədəmgah ədəmli ədəmsiz ədəsə ədəm ədəli ədəlli ədəna ədu əfkar əfkari-ümumi əfkari-ümumiyyə əflak əflatuni əfrad əfruz əfşan əfvi-ümumi əfyun əfyuni əfzəl əfzəliyyə əfzəllik əfzun əhli-avan əhli-xəyanət əhli-kamal əhli-sədaqət əhli-səlib əhli-sənət əhli-şəhər əhli-ürfan əhli-vəfa əhli-vətən əhliyyə əhli-zələmə əhli-zövq əhli-zülm əhmər əhmərlik əxbar əxəvizadə əxlaqiyyət əxtər əkkas əkkasxana əkna əksəndaz əks-əndazə əksəndazlı əksəndazlıq əksüləmə əqalim əqayid əqdəs əqəl əqəliyyə	duktilometr deist dunit düker düopol dzeren edikt efemerid (-lər) effektor (-lar) efiran ekloqa eksikator ekspirasiya ekspirator ekstemum ekstraktiv ekstraktivlik ekstruder ektima ektogenez ekzogen eqofuturist eqofuturizm eqopsixologiya elastomer (-lər) elektrokrekinq elektronoqrafik elektronoqrafiya elektronoqram eleron elüvium emfatik emfaza emfizem emfizematoz emisson emitent empiriokritik empiriokritisizm empiriokritist empirosimvolizm empiriya endemizm endofotoqrafiya endogen endokard endokardit endoqam endoqamiya endolimfa endoplazma endoradiozond endosmometr endotel endotelaltı endoterma endotermik ensefalomielit enterovirus entoderma entodermik entomofaq entomologiya	çiləkənetmə çilikbasdırma çilingərliketmə çilingərölma çilliktapma çinçixma çır-çırpiyığma çirkaparma çirkəbatma çirkgötürmə çirtıqçalma çivvurma çolaqqalma çolaqlanma çolaqlanmaq çolaqolma çopursifətlilik çökürücüülük çökükburun çökükburunluq çökük-qabarıq çölçülüketmə çölçüolma çöldəqalma çöldəyatma çöpüqalan çöpüqalma çörəkgətirmə çörəksatma çörəkvermə çörəkyığı çörəkyığan çörəkyığma çöz-çözçözələmə çöz-çözətma çöz-çözölma çözüb-açıqlama çözüb-açıqlamaq çözüb-aydınlaşdırma çözüb-aydınlaşdırmaq çubuqsəkillilik çubuqvarılıq çuğulçuluqetmə çuğulçuolma çuğundurbecərən çuğundurböcəyi çuğundurçıxaran çuğundurçıxarma çuğundurçu çuğundurdoğrama çuğundurdoğrayan çuğundurəkən çuğundurəkəmə çuğunduryetişdirən çuğunduryetişdirmə çuğunduryığan çuğunduryığma çuxurqazan çuxurladılma çuxurladılmaq çulçuluqetmə çulçuolma çustçuluqetmə	çoxatlılıq çoxatomluluq çoxayaqlı çoxbarmaqlı çoxbaşlı çoxbaşlılıq çoxbəndli çoxbəndlilik çoxbloku çoxblokluluq çoxborulu çoxborululuq çoxboşluqlu çoxbölgülü çoxbölgülülük çoxbölmlü çoxbölmlülük çoxbriqadalı çoxbriqadalılıq çoxbudaqlı çoxbuğumlu çoxbuğumluluq çoxcəhətli çoxcəhətlilik çoxcərgəli çoxcərgəllilik çoxcinsli çoxcinslilik çoxçalovlu çoxçəşidli çoxçəşidlilik çoxçiçəkli çoxçiçəklilik çoxçıxıntılı çoxçıxıntılılıq çoxdairəlilik çoxdalğalı çoxdamarlı çoxdamarlılıq çoxdavamlı çoxdavamlılıq çoxdebitli çoxdebitlilik çoxdəfəli çoxdərəcəli çoxdərəcəlilik çoxdəyişkən çoxdəyişkənlik çoxdiqqətlilik çoxdilli çoxdillilik çoxdirəkli çoxdiskli çoxdişikli çoxdişiklik çoxdişli çoxdişlilik çoxdöllülük

(Davamı gələn sayımızda)

I YAZI

Insan ömrü çox qəribədir. Həyatın sərt döngələrində uğursuzluğun, çarəsizliyin nəfəsini duyursan, bilirsən ki, təhlükə lap yaxındadır, indiçə haqlayacaq səni, alıb çənginə aparacaq. Özünə nə qədər toxtaqlıq versən də, qorumağa çalışsan da, taleyini yenidən yazmağa cəhd göstərsən də, xeyri yoxdur. Bələnin nə vaxt, hardan, neçə batman gələcəyi bəlli olmaz...Bilsəydik nə vardı ki!

Hər dəfə büdrəyəndə, çətinliyə duruş gətirə bilməyib yuxulanda özünü toparlayıb birtəhər qalxırsan, yola davam etməyə çalışırsan. Ömür təkrarlanır: yığılırsan, durursan, qaçırsan, ləngiyirsən, addımlayırsan, nəfəs dərməyə macal tapmırsan. Amma birtəhər gedirsən! Bax beləcə, sona yaxınlaşırsan. Düşünürsən ki, bu axırıncı aşırımı da keçsəm, rahat nəfəs alaram, arzulara qovuşaram, dünya ayaqlarımın altında olar. Hə, az qalıb, lap az, bir az da... Yox! Alınmır. Hərənin bir axırıncı aşırımı var. Keçənə, oğul deyərəm...

...Əgər Almanyanın saat mexanizmi kimi dəqiq işləyən nəbzini tutmaq istəyirsənsə, səyahətə mütləq Frankfurtan başlayın. Adı "Frankların keçidi" mənasını daşıyan bu şəhər həm Avropa, həm də Almanyanın maliyyə və nəqliyyat mərkəzi kimi tanınır. İnsan əqlinin və alman mühəndisliyinin şah əsəri sayılan Frankfurt Beynəlxalq Aeroportunun timsalında bunu bir daha yaqın edirsən. Dolub-boşalan uçuş terminaları, tükənmiş insan axını... Bura sanki dünyanın görüş nöqtəsidir. Brend mallar satan lüks mağazalar, heyrətamiz dizaynla bəzədilmiş bar və restoranlar, mehmanxanalar və istirahət guşələri - inanmıram ki, bir günə bu nəhəng nağılları məkanı gəzib başa vurmaq mümkündür!

Frankfurt Hava Limanındaki kafelərdən birində əyləşib bu möhtəşəmlikdən yaranmış həyəcanımı ört-basdır edib hələ çox şeyləri müşahidə edəcəkdikim ki, sarışın xörəkpaylayan qızın incə səsi məni düşüncələrdən ayırdı:

- Quten Taq! Möchten Sie etwas trinken? (Salam! Bir şey içmək istərdinizmi?)

Üzbəüz əyləşmiş və yaşı 70-i keçmiş yəni və əslində köhnə tanışım nəzərlərini qəzətdən ayıraraq qıza, sonra da mənə baxdı.

- Nə içəcəksiz?

- Çay pis olmaz.

Müsahibim iki fincan çay sifariş verərək qırağına davam etdi. Onun acgözlüklə nəzərdən keçirdiyi qəzetləri oğlu Namətin xahişi ilə az öncə Bakıdan gətirmişdim. Almaniyaya ezamiyyətə gedəcəyimi eşidən Namət yolüstü bağlamamı atasına çatdırmağı xahiş etmişdi. 1990-cı ilin mart ayı idi. Bakı, Qanlı Yanvar hadisələrindən sonra yavaş-yavaş özünə gəlməyə başlamışdı.

Azərbaycanda müstəqillik hərəkatının geniş vüsət aldığı bir dövrdə siyasi nəşrlər və "samizdat" bu yaşlı adam üçün görünür, hər şeydən vacib idi.

Namət mənə əməlli-başlı təlimat keçmişdi: "Atam heç kimə etibar etmir, hətta mənə də! Keçən il heç vaxt üzünü görmədiyim atamın Münhendəki evində bir ay qonaq qaldım. Son günə qədər məni suallarla sınağa çəkirdi, düşünürdü ki, KQB-nin casusuyam, onu öldürməyə gəlmişəm. Tam əmin deyildi ki, haqiqətən onun oğluyam! Qohumlar, doğulduğun kənd, vaxtilə tanıdığı şəxslər barədə elə özəl şeylər soruşurdu ki? Ona görə də kişini çox sorğu-suala tutmaq".

Frankfurt aeroportundakı çay dəstəgahı əsl detektiv filmlərdəki səhnəni xatırladırdı. Mən hər dəfə ətrafa baxanda, yaşlı müsahibim də başını qəzətdən ayıraraq diqqətimi cəlb edən nöqtəyə baxırdı. Yaqın yoxlayırdı ki, tək gəlmişəm, yoxsa kiməsə işarə verməyə çalışıram? Yaxud güdülmədiyimizə əmin olmaq istəyirdi...

Onun belə düşünməyə, təşviş keçirməyə tam haqqı vardı. Zarafat deyil, bütün ömrünü KQB kabusunun təhlükəsi altında keçirsən, hər an sovet casusunun qəfil gülləsinə tuş gələ biləcəyindən qorxasan, gecələr səksəkəli yatıb özünü cəhənnəmdəki kimi hiss edəsən...Buna əsəb tab gətirər? Buna ürək dözər?

Münhendən Frankfurta gəlib məni hava limanında qarşılayan və qəzetləri acgözlüklə oxuyan, amma üzündəki həyəcanı heç cürə gizlədə bilməyən bu adam məşhur həmyerlimiz Məcid Musazadə idi.

Tanınmış jurnalist, tərcüməçi və ictimai xadim Məcid Musazadə 1914-cü ildə Bakıda anadan olsa da əslən İsmayılının Qərsələ kəndindən idi. Azərbaycan Dövlət Universitetinin ədəbiyyat və tarix fakültəsini bitirdikdən sonra Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutunda elmi işçi olub. Böyük Vətən Müharibəsi başlanan kimi cəbhəyə yollanıb və 1942-ci ildə faşistlərə əsir düşüb. Alman dilini mükəmməl bildiyi üçün Musazadə Berlinə göndərilib və

Azərbaycan Legionu rəhbərlərinin köməyi ilə əvvəlcə "İrtibat qərgahı"nda, sonra Legionun mətbu orqanı olan "Azərbaycan" qəzetində baş redaktor işləyib. O, 1943-cü ildə Azərbaycanın istiqlalı uğrunda mübarizə aparan Milli Birlik Məclisinin yaradıcılarından olub, müharibətdə yaşayan həmyerlilərimizlə sıx əlaqələr qurub. Bir müddət Nyu-Yorkda yaşamış Musazadə "Amerikanın səsi" radiostansiyasında işləyən ilk azərbaycanlılardandır. Elə həmin illərdə onun təşəbbüsü və iştirakı ilə Amerika-Azərbaycan Cəmiyyəti yaradılıb. "Azadlıq" radiosunun Azərbaycan şöbəsinə 26 il rəhbərlik etmiş M.Musazadə "Qərsəli" təxəllüsü ilə əsərlər yazıb, Y.V.Çəmənzəminlinin "Əli və Nino" romanını dilimizə çevirib, xalqımızın tarixinə aid neçə-neçə dəyərli kitablar yazaraq adət-ənənələrimizi Avropa və Amerikada təbliğ edib, Qarabağ problemi ilə əlaqədar erməni lobbisinə tutarlı cavablar verib.

...Onun tələşinə son qoymağa çalışdım:

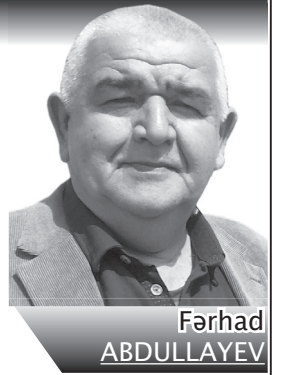
- Narahat olmayın, Məcid müəllim, bayaq söyləmişdim, mən də jurnalistəm, sizə, oğlunuz Namətə, ailənizə dərin rəğbət bəsləyən adamam. Məndən sizə xələl gəlməz...

Qəzeti bükdü, eynəyini çıxarıb masanın üstünə qoydu.

- Mənim keçdiyimi, gördüklərimi siz də yaşasaydınız... Allah kimsəyə göstərməsin. Onlar ancaq bunu bacarırlar, - qəzətdəki 20 Yanvar faciəsini əks etdirən fotolara işarə elədi, - özü də peşəkar səviyyədə. Məcid Musazadənin, ya milyonlarla insanın həyatı, onlar üçün heç nədir. Nə qədər günahsız adamların qanını axıdılar! Bir ona sevinirəm ki, sonları çatıb, axırıncı aşırımı keçə bilmədilər, bilməyəcəklər də!

Fərhad SABİROĞLU

Hitlerin erməni bənzərləri

Fərhad ABDULLAYEV

...1945-ci ilin aprel ayı. Böyük Vətən müharibəsi sona yaxınlaşır. Sovet qoşunları Berlini üzük qaşı kimi mühasirədə saxlayır və hər ötən gün qarşıdakı möhtəşəm qələbədə xəbər verir.

Faşist Almaniya chaos içindədir. Sovetlərin və müttəfiqlərin qırıcı təyyarələri Berlinə aramsız mərmilər yağdırır. Həmin dəhşətli günlərdə faşist kinoxronikasının lentə aldığı kadrları, yaqın ki, görmüşünüz. Hitler şinelinin ələyini qaldıraraq sıraya düzülmiş uşaqlarla görüşür. Bəli, bəli, məhz uşaqlarla! Azgın cəllad 13-14 yaşlı yeniyetmələrə əsgər paltarları geyindirib, əlinə silah verib döyüşə göndərir. Bu uşaqların günahı nədir? Axı onlar müharibəni indiyədək yalnız kinoxronikada görüblər. Bir neçə saatdan sonra isə bu zavallılar zirehli rus tanklarının mərmisinə tuş gələcəklər... Müharibə kimsəyə aman vermir!

Kadrlardan görünür ki, canlı meyitə oxşayan Hitler uşaqlarla danışıqda gülümsəməyə çalışır. Amma bu, saxta gülüş yox, ölüm gülüşüdür. Bəşəriyyətə qənim kəsilmiş bu vəhşi, sonunun yaxınlaşdığını başa düşüb...

Bugünlərdə oxudum ki, Serj Sarkisyan səfərbərlik barədə əmr verib, 18 yaşlı gəncləri Qarabağın gedərgəlməzinə göndərir. Rəsmi İrəvan hətta məhbusları da cəbhə xəttində yerləşdirməyə hazırlaşır. Nəyin naminə? İşğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarını "qorumaq" üçün? Yəni Serj başa düşür ki, onun da sonu yaxınlaşmış, milləti nahaqdan qırdırmaq heç nəyə nail olmayacaqdır?

Xəbəri oxuyanda, nədənsə, Hitlerlə bağlı həmin kinostüjeti xatırladım. Amma faşist liderin yerinə erməni liderini gördüm. Fərq varmı? İnsanlığı heçə sayan, minlərlə günahsız adamın ölümünə bais olan, şəhərləri, kəndləri dağıdıb viran qoyan Sarkisyan məgər Hitlerə bənzərmir?

Bu faşist cəlladın daha bir erməni bənzəri var. Qarabağ camaatı onu yaqşı tanıyır: qondarma DQR-in keçmiş müdafiə naziri, "Syamo" ləqəbli Samvel Babayan. Birinci Qarabağ müharibəsinin "qəhrəmanı" sayılan bu quldur haqqında söz-söhbət, uzun illərdir ki, səngimək bilmir. Syamo 1988-ci ildən "fəaliyyətə" başlayıb, Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan kəndlərinə hücumlar təşkil edib, dinc əhaliyə qarşı terror aktları törədib. 1991-ci ildə SSRİ DİN-in keçirdiyi "Üzük" əməliyyatı zamanı həbs olunub 6 ay Bakıda, həbsxanada yatıb. Həbsdən buraxıldıqdan sonra Syamonun "qızıl" günləri başlayıb. Erməni faşistinin döyüşlərdə "xidmətlərini" nəzərə alaraq, onu separatçı rejimin hərbi naziri təyin ediblər.

Amma erməni xisləti və qanına hopmuş faşizm gəncləri ona yenə rahatlıq verməyib. Qəddarlığı ilə seçilən bu vəhşi, azərbaycanlılara qarşı kütləvi qırğınlarda, əsirlərə verilən dəhşətli işgəncələrdə şəxsən iştirak edib. Silah və narkotik satışından, əsirlərin qul kimi satılması və dəyişdirilməsi biznesindən milyonlarla pul qazanan Syamo həmin illərdə daha böyük iddialara düşüb: cəlladın könlündən separatçı respublikaya rəhbərlik keçirmiş. Elə bu məqsədlə də "DQR" prezidenti A.Qukasyana sui-qəsd təşkil edir. Və... bu dəfə onu öz erməniləri həbs edirlər. Cəllada 14 il iş versələr də, 4 il yarımından sonra "əfv" edib sürgünə - Moskvaya göndərir və tapşırırlar ki, ayağı bir daha İrəvan torpağına dəyməsin.

Deyənlərə görə, qanunsuz yolla böyük sərvət toplanmış Syamo bu azadlığı pulla alıb, rüşvəti də birbaşa Serjə verib. Bu şəxətsiz erməni, Xankəndində çox vəhşiliklər törədib. Özünü Lavrenti Beriyaya bənzədərək qara "Mercedes"ə minirmiş və küçədə gördüyü gözəgəlimli erməni qızlarını maşına basıb aparırmış... Hətta bəzi valideynlər qızlarının təhlükəsizliyi naminə Syamoya haqq ödəyirmiş...

İndi görün Serj nə vəziyyətdədir ki, vaxtilə ölkədən qovduğu quldurbaşını yalvar-yaxarla geri çağırır: "Syamo, gəl, batırıq, Qarabağ əldən gedir! Son ümidimiz sənsən!" Ətrafındakı savadsız generalları, qorxaq hərbciləri qovan Serj bu gün Hitler kimi, uşaq-muşaqdan kömək diləyir.

Qoy Syamo gəlsin! Onsuz da Azərbaycana qarşı törətdiyi cinayətlərə görə əvvəl-axır cavab verməlidir. Syamo, gəl, Bakının həbsxanası yolunu gözləyir.

Axırıncı aşırım

Azərbaycanda elan olunmuş "Multikulturalizm ili" münasibətilə və Böyük Britaniyanın dini liderlərinə, ümumilikdə Britaniya ictimaiyyətinə dinlərarası münasibətlərin, sülh içində birlikdə yaşamanın və tolerantlığın Azərbaycan modelini təqdim etmək məqsədilə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi, Azərbaycanın Böyük Britaniyadakı səfirliyi və Böyük Britaniyanın "Faith Matters" təşkilatı ilə birgə Londonda silsilə tədbirlər keçirilib.

AzərTAc, Nümayəndə heyətinin tərkibində olan Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin Himayəçilər Şurasının sədri, akademik Kamal Abdullayevdən bu səfər və keçirilən tədbirlərlə bağlı təəssüratlarını öyrənilir. "Aydın yol" qəzeti müsahibəni oxuculara təqdim edir.

- Kamal müəllim, Azərbaycanda mövcud olan multikultural durumun və Azərbaycan multikulturalizminin özəlliklərinin dünya dövlətlərinə və xalqlarına təqdim olunmasında növbəti ünvan Böyük Britaniya oldu. Burada xüsusi bir səbəb varmı?

- "Multikulturalizm ili" çərçivəsində Azərbaycan dini tolerantlıq modelinin Avropa ölkələrində nümayiş etdirilməsi artıq ənənəyə çevrilir. Azərbaycanda yaşayan dini konfessiyaların rəhbərlərinin və mütəxəssislərinin iştirakı ilə keçirilən bu görüşlər daha əvvəl İsveçdə, Almaniyada olmuşdu. Böyük Britaniya bu baxımdan bizim üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Çünki bir tərəfdən bu ölkənin multikultural mənəviyyəsi ölkə hökuməti tərəfindən adekvat qiymətləndirilmir və burada Baş nazir multikulturalizmin iflasını elan edir. Digər tərəfdən, bu yaxınlarda London meri kimi mötəbər bir vəzifəyə milliyəti və dini başqa olan şəxs seçilir.

İngilis cəmiyyəti dini tolerantlığın hansı qütbünə doğru meyil edir? Bu cəmiyyət kifayət qədərmi açıq cəmiyyətdir və Azərbaycan dəyərlərini kifayət qədərmi adekvat qəbul etməyə hazırdır? Azərbaycanda əsrlərdən bəri formalaşan multikultural dəyərləri biz bu gün başqa xalqlar və cəmiyyətlər ilə bölüşməyə hazırıq. Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin multikulturalizmi Azərbaycanda dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırması, əslində bütün sülhsevər dünya ictimaiyyətinə, eyni zamanda dövlətlərinə bir dəyərlili mesaj idi. Bizi eşitməyə və bizi qəbul etməyə hazırdırlarmı? Dünyanın, konkret olaraq İngiltərənin nüfuzlu dairələri Azərbaycan haqqıqlarını, Dağlıq Qarabağ probleminin ədalətli həlli məsələsini adekvat qəbul edə bilirlərmə? Bu suallara cavablar öz-özünü ləngitmədi. Bizimlə bu istiqamətdə söhbətə, dəyərlərimizi öyrənməyə, müzakirə etməyə dünyanın bir çox ölkələrinin tanınmış mənəvi-intellektual dairələri hazır olduqlarını bildirirlər. Səfərlər, xüsusilə, London səfəri bunu bir daha sübut etdi.

“Azərbaycana olan

maraq, sevgiyə
çevrilməkdədir”

- Azərbaycan bu gün təkcə enerji və digər təbii resursları ilə deyil, həm də insan kapitalı və mədəniyyət mərkəzi kimi dünyanın diqqətindədir. Bunu nə ilə əlaqələndirirsiniz?

- Əgər bu gün Azərbaycan dekdə bir xarici üçün artıq "bu sözün arxasında nələr durur" yelpazəsini açmağa ehtiyac yoxdursa, heç şübhəsiz, bu, ilk növbədə, Ulu öndər Heydər Əliyevin xidmətidir, Prezident İlham Əliyevin titanik zəhmətinin nəticəsidir. Bu gün başqa bir təbəddülatın şahidi oluruq. Bu gün biz Azərbaycana marağın iqtisadi platformadan mədəni-mənəvi-intellektual platformaya keçidini görürük. O da var ki, ölkəmizə marağın bu istiqamətinə tam yeni rakurs kimi baxmaq da doğru olmazdı. Məlumdur ki, XIX əsrdə, elə ondan əvvəlki dövrlərdə Azərbaycanın ədəbi-elmi potensialı dünyanın bir sıra düha sahiblərini özünə cəlb etmişdi. Sonra bu potensial "sovet gerçəkliyi"nin məlum ideoloji-siyasi rejimində əridi və gözdən itdi. Bu gün biz bu marağın yenidən, özü də xeyli intensivləşmiş formasının ortaya çıxmasını müşahidə edirik. Bu prosesin daimi olması üçün Azərbaycana olan marağ

Azərbaycana sevgiyə çevirmək və Azərbaycan haqqıqlarının hamıya eyni dərəcədə parlaması üçün biz öz tərəfimizdən sistemli, konseptual layihələr təqdim etməliyik. Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə başlanan Beynəlxalq Humanitar forumlar, "Bakı prosesi"nin müxtəlif layihələri, Azərbaycan multikulturalizm modelinin get-gedə təkmilləşən mərhələləri və bir çox başqa milli əhəmiyyət daşıyan program səcyyəli layihələr bu istiqamətdəki işlərə dövlət tərəfindən verilən diqqət və qayğının bilavasitə təzahürüdür.

- Böyük Britaniyada keçirilən tədbirlərdə hansı heyətlə iştirak edirdiniz?

- Görüşlərdə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin rəhbəri, şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə, Rus Pravoslav Kilsəsinin Bakı və Azərbaycan Yeparxiyası pravoslav dini təşkilatının sədri arxiyepiskop Aleksandr Ata, Dağ Yəhudiləri dini icmasının sədri Milix Yevdayev, Milli Məclisin deputatı Cavanşir Paşazadə, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin icraçı direktoru Azad Məmmədov iştirak edirdilər. Görüşlərin təşkilində Azərbaycanın Böyük Britaniyadakı səfirliyinin və şəxsən səfir Tahir Tağızadənin zəhmətini qeyd etmək lazımdır.

Görürsünüzmü, seçilmiş heyət artıq öz-özünüdə Azərbaycanın xoş məramından xəbər verir. Azərbaycanda müxtəlif konfessiya rəhbərlərinin və üzvlərinin bir-birinə loyallıq münasibəti, eyni zamanda dövlətə,

- Böyük Britaniyada fəaliyyət göstərən müxtəlif dini icmaların ölkəmizə qarşılıqlı səfərləri ilə bağlı fikir mübadiləsi oldumu?

- Konfrans iştirakçıları tərəfindən sonda belə bir təklif səsləndi ki, Böyük Britaniyadakı dini konfessiya rəhbərlərinin də Azərbaycana səfəri faydalı olardı. Onlar belə səfərlər etməyə hazırdırlar. Bu, bizə nə verir?

Bizim onlara Azərbaycan barədə danışdıqlarımızı öz gözləri ilə görmək, elə bilirəm ki, Azərbaycana marağın sevgiyə çevrilməsində əsas rol oynayırdı. Bundan sonrakı birgə "dəyirmi masalar"ın, konfransların funksiyası və ünvanları daha da zənginləşirdi.

- Multikulturalizmin Azərbaycan modelinin dünyamızda sülh və sabitliyə töhfə kimi əhəmiyyətini və perspektivini necə dəyərləndirirsiniz?

- Azərbaycan Prezidenti qeyd edir ki, multikulturalizm Azərbaycan xalqına əsrlər boyu xas olan bir dəyərdir. Biz bunu qorumuşuq. Amma bunu təkcə Azərbaycan üçün qorumamışıq. Bütün dünya üçün qorumuşuq. Baxın, bu gün Azərbaycan öz mədəni-tarixi abidələrini (xüsusilə dini abidələrini) bərpa edir, onlara yeni həyat verir. Ulu öndərin, Prezident İlham Əliyevin bu istiqamətdə gördüyü işlər əvəzsizdir. Bizim görüşlər zamanı dini konfessiya rəhbərləri bu məlumatları təfərrüatı ilə xarici din və elm xadimlərinə, diplomatlara və parlament üzvlərinə çatdıranda bunun əks-sədası həqiqətən möhtəşəm olurdu. Bununla yanaşı, bu gün Heydər Əliyev Fondunun və onun rəhbəri hörmətli Mehriban xanım Əliyevanın gördüyü işlər miqyası ilə sərhədlər aşır. Bu gün Fransada, İtaliyada, Pakistanda, Rusiyada əsl multikultural layihələrə məhz Azərbaycan imza atır. Bu, Azərbaycan multikultural siyasətinin dünyaya çıxışı deməkdir. Siyasi və ideoloji gələcəyə tuşlanmış son dərəcə vacib perspektivlərdir.

- Prezident İlham Əliyevin Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin qarşısında qoyduğu məsələlər və onların həlli ilə bağlı fikirlərinizi bildirmək istərdik.

- Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi öz yaradıcısı Prezident İlham Əliyevin qarşıya qoyduğu ideoloji hədəflərə doğru inamla irəliləyir. Deyim ki, biz bu işləri çətinliklərdən keçə-keçə görürük, doğru olmaz. Hədəflər o qədər aydın, o qədər dəqiq göstərilib və onlara yetişmək üçün cənab Prezident tərəfindən elə möhkəm siyasi və insani zəmin hazırlanıb ki, görülən və görülməli bütün işlərin uğurla başa çatdırılması əvvəlcədən şübhəsizdir. Bu ideyalar indiyə qədər baş tutan bütün görüşlərdə – həm Almaniyada, həm İsveçdə, həm də İngiltərədə təkcə bizim yox, xarici həmkarlarımız tərəfindən də inamla səsləndirildi. Həqiqətən, Azərbaycana olan marağ Azərbaycanı olan sevgiyə çevrilməkdədir.

azərbaycançılıq ideyasına sədəqəti bu gün nail olduğumuz ciddi siyasi və mənəvi dəyərlərdəndir, heç şübhəsiz, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin siyasi iradəsi hesabına bilavasitə əldə edilən uğurdur.

- Kamal müəllim, bildiyimizə görə, İngiltərədə tam müxtəlif platformalarda tədbirlərdə iştirak etmişiniz. Bu tədbirlərdə yerli iştirakçıların ilkin reaksiyası necə idi?

- Bizim səfirliyimiz və "Faith Matters" təşkilatının birgə keçirdiyi "Azərbaycan tolerantlıq və dinlərarası birgə yaşayış modeli" adlı konfransda, Oksfordda İslam Araşdırmaları Mərkəzinin rəhbərliyi və akademik heyəti ilə görüşdə, Xarici İşlər Nazirliyində Şərqi Avropa, Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya İdarəsinin rəisi və həmkarları ilə söhbətdə, Böyük Britaniyanın Lordlar Palatasında Lord David Evansla görüşdə, Londondakı nüfuzlu "Üç Dinin Forumu" adlı təşkilatda keçirilən "dəyirmi masa"da son dərəcə maraqlı söhbətlər və fikir mübadilələri oldu. Biz onun şahidiyik ki, İngiltərədəki həmkarlarımız bizi – ölkəmizi, xalqımızı daha yaxından tanımaq istəyirlər. Bizə o da aydın oldu ki, bunun üçün təkcə birtərəfli səfərlər təşkil etmək kifayət deyil.

Lalələr bitirən hər lələrim,
Laləsi qanıdır bir şəhriyarım.
Torpaqdan göyərən incə bənövşə
Xalıda bir gözəl dilbər nigarım.

***

Bu ot ki, göyərən çay qırağından,
Bitib bir dilbərini al dodağından.
Asta göz, çəməndə hər qızıl lələ
Çıxıb gözəllərin boz torpağından.

***

Bilməz nə vaxtdan hər lənlir bu təs;
Nə zaman pozular bu gözəl əsas.
Belə nazik fikri dərinəndən duyub,
Ağıl ölçüsüylə dərk etmək olmaz.

***

Bizdən əvvəl varmış bu axşam-səhər,
Yəqin, bir məqsədlə dönərmiş göylər.
Amandır, asta göz, göz bəbəyidir,
Nazənin gözəlin bu gözəliyin yer.

***

Səhərin mehindən açılıb güllər,
Gül-çiçək eşqilə ötür bülbüllər.
Zövq al bu bağçadan, çox belə güllər,
Yaradıb, sovurub torpağa illər.

***

Dünən meyxanada mən bir qocadan,
Soruşdum ki, gedib bu qədər insan.
Onlardan xəbər ver. Dedi: - Şərab iç!
Gedənlər qayıtmaz bir də heç zaman.

***

Səhər zamanıdır, ey nazlı dilbər!
Mey gətir, çal sazı, oxu nəğmələr.
Yüz min cəmşidləri, keykavusları,
Yer udub, unudub daş qərinələr.

***

Gəldik, getdik, dünya nə fayda gördü?
Ömrümüzdün kökü harda göyərdi.
Fələyin odunda yanan cənlərdən,
Yüksələn tüstüdə kim xəbər verdi?

***

Həyatın sirrini bilsəydi ürək,
Bilərdi ölümin sirri nə demək.
Bu gün sağlığında bir şey bilməyən,
Ölüb getdi, sabah nə dərk edəcək?

***

Əfsus, gəncliyimin dövrünü getdi,
Ömrümün xoş bahar zamanı getdi.
Gənclik dedikləri o qış, bilmirəm,
Nə zaman tərək edib bu canı getdi.

***

Düşmə arxasınca sən biliklərin,
Oxşa tellərini incə dilbərini.
Zamana qanını tökməzdən əvvəl,
Mey iç, meyxanalar olsun qoy yerin.

***

Əkmə qəm ağacı qəlbində bir an,
Şadlıq kitabını oxu hər zamanı
Şərab iç, xoş keçin, ballı bir şeydir,
Dünyada nə qədər yaşayır insan.

***

Sabahı bilən yox, olma pərişan,
Çalış, qəlbini dərdəndən olmasın şan-şan;
Şərab iç, ay üzümün, ay işığında;
Çox gözərlə ay, bizdən tapmaz bir nişan.

***

Bahardır, seyrə çıx bir çəmənərə,
Yoldaş ol iki-üç gözəl dildərə.
Qədəhi al ələ, bədə içənlər,
Uymaz məscidlərə, kəlisələrə.

***

Nə yazıq, saraldıq bir yarpaq kimi,
Biçdi ömrümüzü göy oraq kimi.
Göz yumub açınca yaşamadıq, ah!
Söndü həyatımız bir cıraq kimi.

***

Madam gönlümüzcə olmayacaq iş,
Nə fayda verəcək çalışmaq, təşviş!
Dünyaya gec gəldik, tez getməliyik,
Deyə, bu həsrətlə günümüz keçmiş.

Ömər Xəyyamın rübailəri Mir Mehdi Seyidzadənin tərcüməsində

***

Səadət axtarma, həyat bir andır.
Hər toz cəmşid şahdan, Keydəni nişandır.
Ömrün mahiyyəti, dünyanın hali,
Röyadır, xəyaldır, ahdır, yalandır.

***

Yazdır, bulud gülə səpir jaləni.
Qalx, şərab içməyə al piyaləni.
Bu gün seyrəngahın olan çəmənlər,
Qəbrindən bitirər sabah laləni.

***

Hər çiçək yaratsa bu qoca dövrən,
Yenə də torpaqla eyləyər yeksən.
Bulud su yerinə torpaq çəksəydi.
Yağardı göylərdən dost qanı hər an.

***

Xəyyam ki tikərdi hikmət xeyməsi.
Yandırdı ömrünü qəmin kürəsi.
Ömrünün ipini əcal qaçırsı.
Qırıb məhv elədi, çıxmadı səsi.

***

Sadəlvəh könlümdən mən cana gəldim,
Cəfakəş canımdan fəğana gəldim,
Mənsiz də dünyanın işi keçərmiş,
Əcəba, nə üçün cahana gəldim?!

***

Könül, zamanədən ehsan gözləmə,
Dövrən gərdişindən sahman gözləmə.
Sən dərdən axtarsan, artacaq dərdin,
Döz acı dərdinə, dərdən gözləmə.

***

Mey içsən, ağıllı bir insanla iç,
Ya incə gülüşlü bir cananla iç.
Çox içmə, gizlin iç, meyə alışma,
İçsən, xumar gözülü bir ceyranla iç.

***

Mey içdin, ağıldan biganə olma,
Sərxoşluqla cəhlə həmxanə olma.
İstəsən ki, sənə meylə halal olsun,
Heç kəsi incidib divanə olma.

***

Toz oldu bu qara qəbrə gedənlər,
Çürüdü, töküldü zərif bədənlər,
Ah, bu nə şərabdır, getmiş özündən,
Ondan azca dadıb, az nuş edənlər.

***

Biz bir oyuncağıq, fələk oyunbaz,
Bu, bir həqiqətdir, deyildir macaz.
Vücut səhnəsində oynadıq, bir-bir
Ədəm sandığıma girməsək, olmaz.

***

Çətin sövdalara düşmə heç zaman,
Doldur piyaləni, nuş et durmadan.
Üzümdən qızıyla oturub keyf çək,
Haram qız yaxşıdır halal anadan.

***

İnsana daima qəm verir fələk,
Bir qursa, birini dağıtsın gərək.
Dünyaya gəlməyən bilsə, gələnlər,
Nə çəkir, gəlməyə bəsləməz dilək.

***

Biz getsək, yenə də duracaq cahan,
Bizdən qalmayacaq bir iz, bir nişan.
Biz yoxkən çəkmirdi o, heç bir zərər,
Getsək də, görünməz onda bir nöqsan.

***

Ey fələk, xəsisə izzət verirsən,
Ev, hamam, dəyirman, sərət verirsən.
Sən tək fələyə tüpürmək gərək,
Azad adamlara zillət verirsən.

***

Ey dost, tamah üçün gəzib dörd yanı,
Nə qədər ölçsən bütün dünyanı,
Gediblər, gedərək, gəlib-gedərlər,
Bir an muradınca yaşayan hanı?!

***

Ulduzla doludur bu böyük eyvan,
Onlara çox ağıl qalmışdır heyran.
Ağıl kələfini itirmə əsla!
Kainat özü də qalib sərgərdan.

***

Gül rəngli şərab ver bizə, ey saqi!
Uymayaq söhbətə, sözə, ey saqi!
Bir kuzə meylə gətir, torpağımdan,
Dövrən düzəltməmiş kuzə, ey saqi!

***

Xoş həyat kədərlə vurulmaz başa,
Şad könül şüəsi çirpilməz daşa.
Kim bilir dünyada nələrlə olacaq!
Şərab iç, ayüzlü gözəl sev, yaşa.

***

Qələndərxislət ol, meyxana axtar,
Sevdiyin yar olsun, meylə kamança, tar
Əlinə qədəh al, çiyinə kuzə,
Vaxtı boş keçirmə, meylə iç, ey nigar!

***

Bir yolun üstündə torpağımdan
Kuzə düzəltməmiş kuzəci, canan!
Doldur, o zərərsiz kuzədən meylə iç,
Ver bir də mən içim, zövq alağ bir an

***

Gördüm bir rind minib yer səməndinə,
İnanmır heç küfrə, islama, dinə.
Kimdə cürət vardır bu arif kimi,
İnanmasın haqqa, şəra, yəqinə.

***

Kuzəni, qədəhi alıb, ay gözəl,
Bir bulaq başına, çəmənərə gəl!
Çox ayüzlüləri bu fələk yüz yol
Kuzəyə döndərib, məhv edib əcal.

***

Bahardır meylə içir çəməndə lələ,
Bir incə dilbərlə qaldır piyalə.
Bu məvi göy yuxub səni torpağa,
Bir gün həyatını verər zəvalə.

***

Madam çox yaşayır dünyada insan,
Meysiz, sevgisiz yaşama bir an.
Axtarma qədimdir, təzədir aləm,
İstər bizdən sonra uçulsun cahan.

***

Əl çəkmir, ey könül, qəm-kədər səndən,
Ruhun ayrılacaq bir gün bədəndən.
Hələ torpağımdan səbzə² bitməmiş,
Xoş yaşa, ayrılma yaşıl çəməndən.

***

Gəlmədim arzumla bura gəlirəkən,
Getmək də yaqındır dünyə evindəndən.
Ey yüngüləyən saqi, şərab ver!
Cahanın qəmini meylə yuyum mən.

***

Gördüm ki, tikilir uca bür bina,
Döyüb ayaqlayır pəlçığı bənna.
Pəlçığı deyir: - Sən də torpaq olarsan,
Gəl, əzab çəkdirmə insan oğluna.

***

Gülərkən baharda çiçəklər, güllər,
Çəməndə meylə versə bir nazlı dilbər
Başqalara bu söz çirkin olsa da,
İtəm, cənnət adı çəksəm mən əgər.

***

Nifaq bayrağını ataraq həməni,
Qoca yaşda şərab içəcəyəm mən.
İndi kef çəkməyim, bəs nə vaxt çəkim;
Yaşım ki, keçmişdir mənim yetmişdən.

***

Ömür keçdi istər şirin, istər təlx,
Peymənə doldumu, nə Bağdad, nə Bəlx.
Bizdən sonra bu ay çox batıb-çıxar;
Şərab iç, bu qəflət yuxusundan qalx.

***

Əsir olma bunca qoxuya, rəngə.
Düşünmə çirkinini, uyma qəşəngə.
Olsan dirilik suyu - Zəməm çəsməsi,
Yer udub döndərib səni səhəngə.

***

Bir zaman məktəbə gətdim uşağkən,
Bir zaman sevdim dəbirliyimdən.
İşə bax, dünyaya su kimi gəldim,
Sonra külək kimi əsib gətdim mən.

***

Zöhrəni yaradan gündən təbiət
Yaratmayıb meyləndən gözəl bir nemət!
Al şərabdan yaxşı nə ola bilər!
Mey satan, bax, buna edirəm heyrat.

***

Bədə verən saqi olsa bir dilbər,
Dirilik suyu olsa şərabım əgər,
Zöhrə mütrüb olsa, İsa da həmdəm,
Əylənə bilmərəm olsa qəm-kədər.

***

Gülüzlü gözələ vurğundur könül,
Əlimdə gül rəngli bədə var, ey güll!
Qoymaram ürəkdə bir arzum qalsın,
Dönüb ta cüzülər olmayınca küll.

***

Eşqin kitabla fəla baxırkən,
Bir hal əhli gördüm çəmənləkdə mən.
Dedi: - Xoşbəxt odur ay tək yarı var,
Sevgi gecəsi də uzundur ildən.

***

Bir kaşı kuzəni sərxoşluğumdan,
Sındırıb, buraxdım dünən çox nöqsan.
Kuzə dedi: - Mən də sənin kimi ydim,
Mənim tək olarsan sən də bir zaman.

***

Sevgilim, gəl sənə mən verim xəbər.
Yalnız iki sözlə deyim müxtəsər:
Torpağa girərəm məhəbbətinlə,
Eşqinlə qalxaram yerdən, ey dilbər.

***

Yetməzmi bu məscid, bu oruc, namaz!
Yollan meyxanaya, şərab iç bir az.
Bir gün torpağımdan kuzə qayrılar,
Ey Xəyyam, bu ömür əbədi qalmaz.

¹ Göy - fələk

² Səbzə - göy ot

Tərcüməçi – müxtəlif mədəniyyətlər arasında vasitəçidir.

***

Bədii tərcümə – spesifik tərcüməçi talantı, dil sahəsində hərtərəfli biliklər və gündəlik ağır zəhmət tələb edən bir sənətdir.

***

Orijinalın dilini bilmək hələ əsaslı, keyfiyyətli tərcümə üçün yetərli deyil. Çevirdiyin materialın məğzina varmaq, hansı dildən çevirirsənsə, həmin dilin daşıyıcısı olan xalqın milli ənənələrini, mədəniyyətini dərinlən mənimsəmək lazımdır.

Orijinalı tam və əsaslı surətdə, hərtərəfli öyrənmədən dolğun, mükəmməl, adekvat elmi-bədii tərcümə mətni yaratmaq mümkün deyil.

***

Dünyada çox az şey yaxşı tərcümənin bizə aşladığı darıxdırıcılıq la müqayisə oluna bilər.

***

İdeal tərcümə o tərcümədir ki, orijinalın dilində yaranmış kimi qəbul edilsin, oxucu onu öz doğma dilinin məhsulu kimi qavrasın və bu təəssüratı heç nə korlamasın.

***

Yaxşı tərcüməçi istənilən sözü çevirir, usta tərcüməçi isə – yalnız lazımlı sözləri.

***

Təkcə tərcümənin taleyi deyil, bəzən hətta tərcüməçinin yaradıcı taleyi də bircə sözdən asılı olur.

***

Poetik tərcümədə tərcüməçi hər misranı çevirərkən tərəddüd keçirir: hər misradan çıxış üçün tək bircə variant olur ki, əsl peşəkərlik da məhz həmin variantı tapmaq bacarığına malik olmaqdır. Yəni hər hansı misranın iki yox, yalnız bir ideal tərcümə variantı mümkündür və tərcüməçi də məhz o tək variantı tapmalıdır, çünki yerdə qalan bütün variantlar səhvdir, daha doğrusu, digər variantların heç biri çıxış yolu deyil.

***

Bəzən bir xalqın dinləyicisi və oxucusu üçün qeyd və izahlara ehtiyac duyulmayan adi mətləblər digər xalqın dinləyicisi və oxucusuna dumanlı, hətta qaribə gələ bilər.

***

Tərcüməçi – bütün hüquq və öhdəliklərə malik olan yazıçıdır. Ancaq onun öhdəlikləri orijinalın müəllifindən daha çoxdur, çünki iki xalqın qarşısında məsuliyyət daşıyan məhz odur.

***

Dilin ruhu daha çox özünü heç cür tərcüməyə gəlməyən sözlərdə ifadə edir.

***

Bədii tərcümə bir xalqın digər xalqı dərk etməsində istənilən digər vasitədən daha çox rol oynayır. Bədii tərcümə öz zəngin təsvir vasitələri ilə insanın xarakterini açıq, insanı öyrənmək, dərk etmək, anlamaq isə bizdə həmin millət haqqında tam təsəvvür yaradır.

***

Yaxşı tərcümə ən azı iki xalqa məxsus mədəniyyətin qarşılıqlı zənginləşməsi işinə xidmət edir. Təsadüfi deyil ki, ədəbiyyat tarixində əsl mütərcimlərə şair və yazıçılardan daha az rast gəlinir.

***

Orijinala yaxınlaşmaq istəyirsənsə, ondan mümkün qədər uzaqlaşmağa çalış və cəhd elə ki, ilk növbədə əsərin başlıca mahiyyətini – onun fikrini, üslubunu, pafosunu çatdıra biləsən.

***

Mətnin tərcüməsi bir yox, iki şərtə əməl olunmasını tələb edir. Bu şərtlərin hər ikisi əhəmiyyətlidir: bu, həmin dili və həmin dili yaradan mədəniyyəti bilməkdir.

***

Müəllifi gerçəkdən dərk etmək, anlamaq və anlayıb dərk etdiyini başqalarına ötürmək yalnız o zaman mümkündür ki, tərcüməçi yazıcının bir hissəsi, bir parçası olsun.

***

Bədii tərcümə – ədəbi prosesin əsas halqalarından birini təşkil edir. O, nə peşədir, nə köçürmə, nə də filologiyanın bir hissəsi; əvəzində ədəbi yaradıcılığın bir növü, üstəlik, hər hansı milli ədəbiyyatın bir qoludur.

***

Tərcüməçi çevirdiyi mətnin dilini mükəmməl bilməlidir. Çünki çox vaxt özgə dilləri mükəmməl bilməyən öz dilinin incəliklərindən də xəbəri olmur.

***

Tərcümə - tərcümənin edildiyi dilin milli ədəbiyyatına məxsusdur. Tərcüməçi isə yazıçıdır, sənətkardır və hər bir sözə, hər bir kəlməyə, sonunda adı yazılan hər bir kitaba eynən kitabın müəllifi olan yazıçı qədər cavabdehdir.

***

***

Bəzən mətnin orijinalından müəyyən qədər uzaqlaşmaqla, əslində, tərcüməçi müəllifin fikrini daha düzgün ifadə etmiş olur – tərcümə peşəsinin sirri də məhz bundadır.

***

İtalyanlarda belə bir məşhur atalar sözü var: «Traduttore traditore» - yəni, tərcüməçi xəyanətkardır. Mənası aydındır: tərcüməçi özündən asılı olmadan müəllifin niyyətini təhrif edib ona xəyanət etmiş olur.

***

Tərcüməçinin fərdiliyi öz doğma dilində canlandırmaqdan ötrü məhz hansı müəllifi və hansı əsəri seçməsində özünü büruzə verir.

***

Tərcüməçi – eynən yazıçı qədər yaradıcı şəxsdir. Yad dildə yazılmış gözəl bir əsəri oxuyarkən yaradıcı adamda oxuduqlarını çevirmək arzusu baş qaldırır. Bu, təəccüblü deyil, çünki mütaliədən aldığı ləzzəti musiqidən aldığı zövq kimi dostlarla bölüşmək istəyirsən.

***

Söz – əsas məqsəd deyil, yalnız müəllif fikrinin ifadə vasitəsidir.

***

Çətin ki, əsərinin hər hansı tərcümə variantı yazıcının tam ürəyincə olsun. Çünki mükəmməl bədii mətnin hər sözündə, hər çalarında yalnız müəllifin özünə bəli olan sətiraltı məna gizlənilir. Bu səbəbdən yaxşı olardı ki, tərcümə prosesində müəllif tərcüməçi ilə bərabər özü də iştirak etsin.

***

Tərcüməçi təkcə ədəbiyyatın tarixçəsini deyil, həm də yaradıcı şəxsiyyətin inkişaf tarixçəsini bilməyə borcludur.

***

Tərcümə əsəri yaratmaq üçün tərcüməçi talantının olması, duyum və dilbilmə qabiliyyəti, məzmunun dərin qatlarına nüfuz etmək və tərcümə edilən mətnin forma incəliklərini bilmək bacarığı zəruridir. Ancaq bütün bunlar məqsəd yox, vasitədir. İstənilən tərcüməçinin başlıca məqsədi isə bu vasitələrlə tərcümə edilən əsərin başqa dildə yenidən yaradılmasıdır.

***

Nəsr tərcüməçisi – quldur, şeir tərcüməçisi – rəqib.

***

Romanın tərcüməsi zamanı orijinalın bütün xüsusiyyətləri olduğu kimi saxlanılmalıdır ki, roman öz uğur və qüsurlarıyla əslində necə varsa, başqa dildə də eynən o şəkildə görünsün.

***

Əksər halda yaxşı tərcümə bir dildən digər dilə yox, bir stildən digər stilə çevirmədir.

***

Bədii əsəri bir dildən o biri dilə çevirmək ona bənzəyir ki, əvvəlcə onun dərisini soyub sərhəddən keçirir, sərhədi keçəndən sonra isə əyninə milli libas geyindirirsən.

***

Tərcümə – dilin müqəddəs qurbanlığıdır.

***

Tərcüməçi ilə yazıcının fərqi nədədir?

Bu sualın cavabı müəyyən qədər ziddiyyətli görünə bilər, çünki tərcüməçi – yazıçıdan həm az, eyni zamanda həm də çox şey deməkdir:

a) tərcüməçi ona görə yazıçıdan az əhəmiyyət kəsb edir ki, o, qulluq rolundadır, yəni müstəqil ideyadan, fikirdən məhrumdur və yalnız özgə fikrinə tabedir. Bax, elə bu asılılıq, bu tabeçilik onu müəllifdən bir pillə aşağıda saxlayır;

b) tərcüməçi yazıçıdan üstündür, ona görə ki, o, müxtəlif yazıçıların əsərlərini çevirir, bu isə müxtəlif materiallar, dövrlər, dünyagörüşləri, məzmun və üslublar deməkdir.

***

Tərcüməçilər – maarifçiliyin poçt atlarıdır.

***

Tərcümə – tərcüməçinin avtoportretidir.

***

Bədii tərcümə eynən qadın kimidir: «düzgündürsə» gözəl deyil, gözəldirsə – «düzgün» deyil.

***

Bəzən hətta dahilər də öz əsərinin tərcümə mətnində gülməli görünürlər.

***

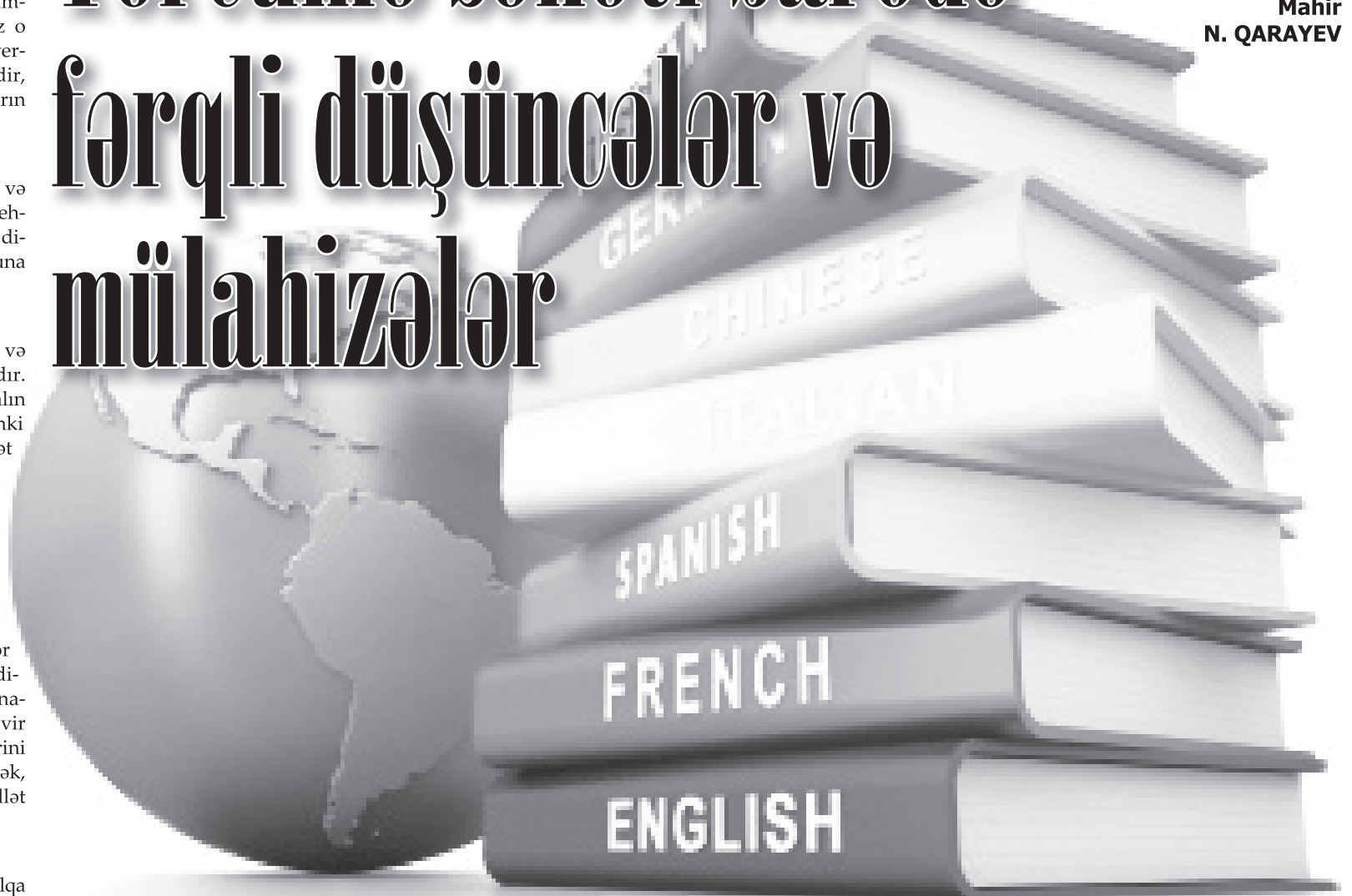
Tərcümə, yaxud təqlid təkrar deyil, təkrarsızın başqa şəkli salınmasıdır.

***

Bədii mətni tərcümə etməyin yüzlərlə üsulu var, amma ən yaxşı üsul onun peşəkər tərcüməçiyə həvalə olunmasıdır.

Tərcümə edən:
Mahir
N. QARAYEV

Tərcümə sənəti barədə fərqli düşüncələr və mülahizələr

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanı və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkçülük hərəkatında, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Ocaqların rəisi təklif olunan bütün layihələri diqqətlə nəzərdən keçirdi, sonra isə nəzakətlə rədd etdi. Əgər bu variant qəbul olunmamışdısa, onda yeni yol tapmaq məcburiyyətində idi. Artıq işini başqa cür quracaqdı: bir tərəfdən iqtidarın nüfuzlu şəxslərini Ocaqların başçısı üzərinə qaldıracaq, o biri tərəfdən mümkün olduğu təqdirdə, qurumu hakim partiyanın nəzarəti altına keçirib üzərində rəhbərliyi bu yolla təmin edəcəkdirdi.

Türk Ocaqlarının əsas binası tikilən zaman atamın Həmdullah Sübhü Tanrıövrə bölüşdüyü bir mülahizə Ocaqlar məsələsində özü də qurum mənsublarından olan doktorun hansı hisslərlə, hansı düşüncələrlə hərəkət etdiyini açıb göstərmək baxımından kifayətdir.

Ağaoğlu ilə Tanrıövrə, tikintisi başa çatmaqda olan möhtəşəm binanı birlikdə gəzib baxırdılar. Atam böyük mərmər zalın pəncərəsindən Ankaranın çıpaq ovalıqlarına dalğın-dalğın baxıb dostunun qolundan tutdu, "Həmdullah, - dedi, - binanın Türk Ocaqlarının əlində qalmasına imkan verməyəcəklər. Bu iqtidarın sahibi olan insanlar özləri İttihad və Tərəqqi hökumətinin köhnə, uçuq-sökük, bərbad görünüşlü vilayət mərkəzində oturduqları halda, sənin, mənim, Ocaq mənsublarının bu gözəl, işıqlı, əzəmətli sarayda məskən salmağımıza əsla razı olmazlar. Görəcəksən, lap yaxın zamanlarda binanı əlimizdən alacaqlar".

Aradan çox keçmədi, yenə bir gün Şərq salonunun tavan şüşələrini işləyən, özü də Ocaq üzvlərindən olan memar, üzərində oturduğu yüksək taxtabənddən binanı gəzən mərhum Rəcəb Pəkar ilə yanındakı şəxsin söhbətini eşitmişdi. Rəcəb bəy yoldaşına "Bu salon baş katibin otağı olar, yanındakı isə idarə heyəti üçün təxsis edərək" - demiş, sonra da binanın partiya mərkəzi kimi istifadəsi ilə bağlı planlarını açıqlamışdı.

Ocaqların başçısı fikir bağları zorla qoparılan, siyasi fırtınalar nəticəsində iqtidar sahiblərinin gözündən düşməyə başlayan təşkilatın üzvlərini yenə bir arada saxlaya bilmək üçün müxtəlif tədbirlər düşünüb həyata keçirirdi. Həmin ərəfadə Ocaqda göstərilən xidmətlərin bəzilərinin pullu olması təklifi irəli sürülmüşdü.

Nəinki açıq mətnlə deyilməsinə, hətta ağla gətirilməsinə lüzum olmayan bu təklif binanı ələ keçirmək istəyən möhtərislərə əla imkan verdi. Ocaq rəisinə qarşı geniş cəbhə açıldı.

İndi gözlərim önündə Ocaqların ümumi konqresində cərəyan edən aşağıdakı səhnə canlanır.

Ankara Hüquq Fakültəsinin tələbəsi idim. Konqresi dinləməyə getmişdim. Ocaqların başçısı nümayəndələrin bir qismi tərəfindən qaldırılan məsələlərə aydınlıq gətirmək üçün kürsüdədir. Təhər-tövrü əsəbi, kəlmələri sərt, ittihamları qorxuncdur. Fəqət hər şeyi açıq danışır: "Bu şəxs Ocaqları şəxsi ehtiraslarına alət etmək niyyətindədir. Bu şəxs Ocaqları siyasət yuvasına çevirmək sevdasına düşüb. Bu şəxs türk gəncliyini Ocaqların içərisində silahlandırmaq, Ocaqlar vasitəsi ilə məmləkətdə "qaraköynəklilər" ordusu¹ yaratmaq iddiasındadır".

Salon şiddətli alqışlardan sarsılır. Lakin alqışlara heyrət ifadəsi olan səslər də qarışmaqdadır. Hamu müdhiş fırtına qopacağına fərqlənir. Aylardan bəri davam edən fitnə, fəsad, təhrik və intriqaqlar bir anın içində bütün açıqlığı ilə meydana çıxır. Artıq mücadilə başlayıb. Oynanan faciə və ya komediyanın baş aktyoru sərt addımlarla kürsüyə gəldi. Aralarından keçdiyi nümayəndələr onu ağır kəlmələrlə acılayıb təhqir edirdilər. Kürsüdə bir əlini jiletinin cibinə soxdu. Bu hərəkəti necə dərin həyəcan içində olduğunu göstərirdi. Üzü sarsarı saralmışdı. Boğuc səslə özünü müdafiə etməyə, daha doğrusu, əleyhdarı üzərinə əks ittihamlar yağdırmağa çalışır. Fəqət, Allahım, bütün bunları nə qədər səviyyəsiz, nə qədər ölçü-biçisiz, hətta nə qədər insana yaraşmayacaq şəkildə edir!

Oturduğum yerdə şəşqınlıq içində donub qalmışdım. Həqiqətən sevdiyim, ağır xəstəlik çağında mənə yənidən həyat eşqi aşılayan insan nədən belə səviyyəsiz tərzdə danışır? Salondun hər tərəfindən etiraz səsləri ucaldı. İnsanlar qışqıra-qışqıra onun rədd olub getməsinə tələb edirdilər.

O, bütün hərc-mərclik, hay-küy içərisində dimdik dayanmışdı, salonda səslər bir az yavaşlayan kimi, barmağı ilə Şəraf Lojasına işarə edib bağırırdı:

- Nədən səs-küy salmışınız? Böyük Öndərimiz məni dinlədiyi halda, siz niyə dil-boğaza qoymadan ötürsünüz?

Başlar geri çevrildi. Səssizlik dəniz çəkilməsi kimi, bir anda bütün salonu qapladı. Qazi, yanında bəzi dostları, yavərləri lojada idilər.

Konqresdən qısa müddət keçəndən sonra Türk Ocaqları qapadıldı. Onların yerini alan Xalq evlərinin rəhbərliyinə isə bir zamanlar özü də ocaq üzvü olmuş mərsinli gənc doktor gətirildi.

Türk Ocaqlarının fəaliyyətinin dayandırılmasında qurumun günün birində siyasi qüvvəyə çevrilməsi ehtimalının dayandığını da söyləmək mümkündür. Sərbəst Firqə qurulduğu zaman vilayətlərdəki əski Ocaq üzvlərinin əksər qisminin dərhal həmin siyasi partiya üzutmaları bu narahatlığın yersiz olmadığını söyləməyə əsas verir.

Burada çox qısa davam edən başqa bir macərəyə də toxunmaq istəyirəm.

Sərbəst Firqə quruldu. İstiqlal Məhkəməsinin keçmiş üzvünü, gənc millət vəkili ilk idarə heyətində ümumi katib mövqeyində görən dərhal bəzi mənalara sezdi. Qulaqdan-qulağa bir sürü dedi-qodular yayılırdı. Onunla ayrı-ayrı iqtidar mənsubları arasında baş verən sərt münaqişələrdən danışdırdılar.

Amma vur-tut bir neçə gündən sonra Sərbəst Firqədən və ümumi katiblikdən istefa verdiyini eşidənlər əvvəlcə xəbərə şəşqınlıqla yanaşdılar. Hadisələr inkişaf etdikcə, bu addımın hansı amillərin təsiri altında atıldığı meydana çıxdı. Gözlənilməz istefa Sərbəst Firqənin hələ doğularkən ölümə məhkumluğunun ilk işarəti idi.

Dil çalışmaları, orijinal olmasına xüsusi səy göstərilən tarix tezisləri arasında keçən intizarla dolu uzun gözləntidən sonra bir gecə İstanbulun Dolmabahça sarayında, Atatürkün süfrəsi başında əski İstiqlal Məhkəməsi üzvünün həyatına tamamilə yeni rəng qatan hadisə baş verdi. O, Atatürkün məclisdəkilərin birini açıq və cəmərd şəkildə mükafatlandırmasına qarşı gözlənilmədən üsyan etdi.

Atamın dostları

Bu arada gözləri Atatürkə sataşdı. Nəşə ilə güldürdü. Sonra "Gördünmü, adamın başına nə oyun açarlar! Gəl, yanımda otur" - deyər çağırğını eşitdi. Bütün ümidlər yenidən öncəki rəngləri, canlılıqları, parıltıları ilə doldu. Böyük adamın yanından bir daha heç zaman ayrılmayacaqdı!

Bu gecənin üstündən qısa bir zaman keçdi. İstanbul Darülfünununda islahat aparmaq fikri ortaya çıxdı. Atatürk o sırada Milli Təhsil vəkili olan şəxsin² belə bir mühüm işin öhdəsindən gələcəyinə əmin deyildi. Bir axtşam vəkilə "Xocam, siz artıq yorulduunuz, elə deyilmi? - sualı ilə müraciət etdi. Dərhal rəngi saralmağa başlayan vəkilin cavabını gözləmədən "Bəs yerinizə kimi məsləhət görürsünüz? - deyər soruşdu və sualına özü də cavab verdi: "Hər halda .... bəyi!"

Sen Jüst öz adını eşidərkən rəngi qıpqırmızı qızardı. Atatürk isə heç nə olmamış kimi, sözlünə davam edirdi:

"Bəli, bəli, onu məsləhət görmürsünüz. Belə düzgün qərar verdiyiniz üçün sizi təbrik edirəm".

Əski Ocaq üzvü olan doktor indi maarif vəkildir. Üzərinə Osmanlı Darülfünununu bütün zehniyyəti, düşüncələri, ənənələri ilə yıxmaq, yerinə Türkiyə Cümhuriyyətinin Universitetini yeni zehniyyət, düşüncə və ənənələrlə qurmaq kimi böyük vəzifə qoyulub. Bu, Atatürk inqilablarının şəkildən ruha, mahiyyətə doğru irəliləməsi hərəkatıdır. Böyük vəzifənin icrasını doktora həvalə edənlər bilərəkdən, yaxud bilməyərəkdən onun qarşısında möhtəşəm gələcəyin qapısını açmışdılar. O, həmin qapıdan uğurla keçib Türkiyənin, Vətənin sabahında şən, şərəflə parlayacaqdı!

Doktorun bu xülyalar, həyəcanlar, həvəslər içində çalışdığı günlərdə onunla bir günümü xatırlayıram.

Strasburqdakı təhsilimlə bağlı ortaya çıxan məsələ ilə əlaqədar yanına getmişdim. Məni güllərlə qarşıladı. "Hələ də təhsil? Qorx ki, axırda adını "etüdiyen kronik" (əbədi tələbə) qoyalar" - deyər zarafat elədikdən sonra:

"Çox, çox məşğulam! Universiteti qururam. Avropanın ən böyük, ən mükəmməl universitetini!" - dedi.

Bu sözləri deyərək gözləri parlayır, burun dəlikləri açılıb qapanırdı. Birdən soruşdu: "Atan nə iş görür?"

Sərbəst Firqə macərəsindən sonra yalnız darülfünununda professor kimi qalan atamın, dərsləri ilə məşğul olduğunu dedim. Qərribə bir tərzdə güldü. Başını qabağa əyərək dodaqlarının kənarında görünən istehzalı təbəssümün mənasını atamdan soruşanda "Bu, bir işarədir, - dedi. - Yəqin ki, məni darülfünundan xaric edəcəklər".

Yaşlı, ixtiyar Ocaq üzvləri cavan yoldaşlarının halını, xasiyyətini yaxşı öyrənmişdilər.

¹ İtalyan faşistlərinin lideri Benito Mussolininin (1883-1945) hakimiyyəti illərində bu ölkədə mövcud olan qeyri-nizamli hərbi birliklərin üzvləri nəzərdə tutulur.

² Hadisələrin cərəyan etdiyi dövrdə Türkiyənin maarif naziri Esat Saqay (1874-1938) olmuşdu.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən: Vilayət QULİYEV, professor

Yeddinci yol

Sufi ədəbiyyatında rəqəmlərin kainatla, kosmosla əlaqəsi və ahəngdarlığı xüsusi rəmzlərlə göstərilir. Bu mətnlərdəki "yeddi məqam" obrazlı şəkildə "yeddi qəsr", "yeddi vadi", "yeddi tağ" adlandırılıb. Şeyx Nizami sayca dördüncü poeması olan "Yeddi gözəl"də həmin məqamları obrazı şəkildə yeddi günbəz kimi göstərib. "Yeddi gözəl" poeması başdan-başaya yeddi məfhumunun bir şifrə olaraq açılış mexanizmidir.

Bəhram şahın yeddi gözəli, təbii ki, yeddi gözəl xanım kimi qəbul olunmalıdır. Buradakı yeddi gözəl Bəhramın bir-bir keçdiyi 7 mənəvi inkişaf qatlarının obrazlaşdırılmış formasıdır. Nizamının canlandırdığı yeddi gözəl dünyanın yeddi fərqli nöqtəsindədir. Yeddi gözəlin aid olduğu ölkələrə nəzər salsaq, görürük ki, onların vasitəsilə Nizami Yer kürəsini bir dəfə tam dövr edir. Yeddi gözəlin hər biri müəyyən rəngin əhatəsindədir. Bəhram kamilləşə-kamilləşə rənglər də parlaqlaşır, ilahləşir. Birinci gözəlin, yəni birinci inkişaf məqamının rənginin qara olması, yeddinci gözəlin - yeddinci mənəvi təkamül qatının saf ağ rəngə bürünməsi ilahi hikmətə bir işarədir. Burada əsas məsələ kainatın, ona aid xüsusiyyətlərin Bəhramın üzərinə köçürülməsidir. O, bir mikrokainat olaraq "yeddi gözəl" adlandırılan yeddi inkişaf qatını aşandan sonra makrokainata qovuşmaq istəyir. Yeddi gözəldən hər birinin danışdığı nağıllar bir günbəzdən digərinə, daha doğrusu, bir qatdan o biri qata adlamaqdan ötrü təqdim edilən inkişaf programıdır.

İmadəddin Nəsimi insan ruhunun sonsuz hüdudlarını "yeddi əvvəl, yeddi axır", kainatın isə intəhasızlığını "yeddi göydür, yeddi yer" ifadələri ilə mənalandırır. O, Ümmanın xüsusiyyətini Damlaya keçirməklə onların arasında ilahi bir bağlantı yaradır. Nizamının "Yeddi gözəl" vasitəsilə çatdırdığı əsas mesaj da budur: Məqaaləm olan kainatda göyün yeddi qatı olduğu kimi, mikroaləm sayılan insanda da mənəvi inkişaf sferalarının sayı məhz yeddiyə bərabərdir.

Qədim hind fəlsəfəsində Ümumdünya İdrakına və Ali Şüura qədər gediləcək yollar yeddi mərhələyə bölünüb. O da aydındır ki, Ümumdünya İdrakı məhz insanın öz daxilində yerləşdiyindən, o, yalnız ruhunda kod halında gizlətdiyi bu yeddiliyi aşaraq öz xoşbəxtliyinə qovuşa bilər.

Yeddindən sonrakı

Ali Xoşbəxtlik məqamı

Nizamının qəhrəmanı Bəhram kainatlaşma (Ali Xoşbəxtliyə qovuşma) prosesinin ilkin şərtlərini görəndən sonra az qala bütün keçmişini unudur. Poemada "Bəhramın Xavərnəq qəsridə yeddi gözəlin şəklini görməsi" bölməsini xatırlayaq. Poemanın bəlkə də ən vacib hissəsi sayılan bu bölmədə Bəhram bir çox üzüntülü hadisələrdən sonra özünün, bağlı olan bəsirət gözünün açılması üçün yollar arayır. Burada Xavərnəq qəsri elə Bəhramın öz daxili aləmidir. Üzüntülər şah Yezdəgərdin pis durumdakı oğlunu arındırır, ona İlahiyə aparıcı yolun ilk cücrələrini - yeddi gözəlin rəsmini göstərir:

*"Gəzib Yer üzündə yeddi ölkəni,
Yeddi şahzadə qız yapacaq yəni.
Bunu özümüzdən demirik belə,
O yeddi ulduzdan gətirdik ələ".*

"O yeddi ulduzdan gətirdik ələ" misrası ilə Nizami kainatın, Ali Enerjinin insana göndərdiyi ismarıqların ümumi təsvirini verib. "Xavərnəq"ə (yəni, Bəhramın daxili aləminə) göndərilən bu xəbər eşq yolçuluğuna səfərin əsas programı olur.

Bəhramın, poemada deyildiyi kimi, "tikdirdiyi" yeddi günbəz, əslində ruhunda onu Ali Həqiqətə çatdırmaq üçün saldıqı körpülər rolunu oynayır. Poemada Bəhramın "Qış məclisinin vəsi və yeddi günbəz tikdirməsi" bölməsinə diqqət edək: burada "qış fəsl" Bəhram şahın həmin yeddi məqamdan əvvəlki ruh halının göstəricisidir. İlahi enerjini ruhunda hərəkətə çevirməyən Bəhram özünün qış çağını - qəflət yuxusunu yaşayır:

*"Qışın əvvəliyidi, hər yanda saxta,
Şah məclis qurmuşdu isti otaqda.
Bağlarda nə qəndil, nə şam var idi,
Yarpağını tökmüş ağaclar idi".*

Bəhramın ruhi durumu ilk baxışdan bəsit görünən bu misralarda çox gözəl təsvir edilib. "Hər yanda saxta" ifadəsi onun mənəvi dünyasının donuqluğuna bir işarədir. Həmin saxtanı əridəcək İlahi enerjiyə çox ehtiyac var.

"Şah məclis qurmuşdu isti otaqda" misrasındakı "isti otaq" onun şəhvani dünyasının məcazi mənada ifadəsidir. Şəhvət məclislərinə aludə olan Bəhramın mənəvi dünyasının kasadlığı bağların qəndilsiz, ağacların isə yarpaqsız halına bənzədilir.

Əsərin sonunda isə onun ruhi durumu tam fərqli olur. Bəhram yeddinci çadırdan çıxdıqdan sonra görür ki, artıq qışı yaz əvəz edib, hər tərəf güllü-çiçəklidir, axar çayların şırıltısı, quşların cəh-cəhi adamı valeh edir. Nizamının bu təsviri təbiətin deyil, Bəhramın ruhundakı dəyişikliyin tərənnümüdür. Kamilliyə varan insan özünün "yaz məclisi"ni açıq elan edir.

Klassik ədəbiyyatdakı məşhur "bahariyyə" anlamı da ruhun qəflət yuxusundan oyanıb "enerji vibrasiyaları"na qoşulmasının təsviridir. Bu artıq sonuncu - yeddinci mərhələdir.

Bu mərhələdən sonra Bəhram mistik nikah mərasimini də geridə qoyur. Qədim hind fəlsəfəsində Ali həqiqətə aparıcı enerjinin bütün çakralarını gəzəndən sonra sonuncu mərkəzi kanala - yeddinci məqama qədəm qoyması min ləçəkli lotos çiçəyinin açımı kimi təsvir olunur. Sufi ədəbiyyatında, xüsusən də Şah Xətəidə bu, "bahariyyə" kimi şifrlənir:

*"Dindi yeddi tağda şərəbm camı,
Bu səs oyadanda qoca Bəhramı.
Qafa tasındakı əqli, kamalı,
Onu bu xəbərdən eylədi hali".*

İlkin baxışda çox bəsit görünən yuxarıdakı misralara diqqətlə baxsaq, hind fəlsəfəsindəki lotosun, sufi mətnlərindəki bahariyyənin burada da təsvir olunduğunu görürük. Şeyx Nizami yenə də böyük ustalılıqla hind fəlsəfəsi ilə sufi düşüncə tərzini sintez edib. İlk misradakı "yeddi tağ" əsas mövzumuz olan insan ruhundakı yeddi mənəvi inkişaf qatlarıdır. Ali Kainat enerjisi insandakı çakralarda "dindən-dən" sonra, daha doğrusu, onları hərəkətə gətirəndən sonra bu mənada İlahi oyanışa səbəb olur. Nizami əbəs yerə "bu səs oyadanda qoca Bəhramı" ifadəsini elə-belə dilə gətirmir!

Üçüncü misra isə Nizamının, həqiqətən də qədim hind fəlsəfəsini nə dərəcədə dərinlən bilməsinə əyani sübutdur. İnsandakı çakraları dolaşan Kundalini enerjisinin yol xəritəsini böyük ustalılıqla göstərən şair onun son dayanacağını da bizə nümayiş etdirir. Sonuncu inkişaf mərhələsi sayılan yeddinci çakranın insanın başında kiçik bir nöqtə olduğu deyilir. Meditasiya prosesindəki oturmaq halda olan yoqaları göz önünə gətirək. Yeddinci çakra onların alın nahiyəsinin üstündədir. Nizami də "qafa tasındakı əqli, kamalı, onu bu xəbərdən eylədi hali" deməklə belə bir mürəkkəb mexanizmi obrazlı şəkildə təsvir edir. O, oyanış fəlsəfəsini, ruhun yaz çağını alleqoriya vasitəsilə bizə göstərir.

Yuxarıda haqqında danışdığımız Nizami baharı da şifrədən başqa bir şey deyil, yaz - fəna məqamındakı Bəhramın Ali enerjinin xoş aurasındakı xoşbəxt çağının təsviridir. Bəzən bizlər də, yaz fəslində səhər sübhədən durub təbiəti müşahidə edəndə ruhumuzun xoş bir enerjiyə büründüyünün şahidi olur. Həmin sübhçağı Bəhramın əbədi məskən saldıqı, yeddinci məqamdan o tərəfdəki fəna aləminin xəlifəsi əsintiləridir. Mövlana dərgahından, Şəms diyarından, Nizami idrakından, Füzuli eşqindən gələn bu xəlifə əsintisi özündə nə qədər böyük, nə dərəcədə misilsiz bir xoşbəxtliyi gizlədir!

Yeddiyin sintezi

Poemada ən maraqlı detallardan biri də yeddi rəqəminin batini mənalınının bir-birilə çox yaxşı əlaqələndirilməsidir.

Burada hər günbəz bir ölkə, hər ölkə bir planet, hər planet isə həftənin bir günü ilə əlaqəlidir. Bəhramın, Şidənin məsləhəti ilə inşa etdirdiyi yeddi günbəzin hər biri yeddi əsas rəngdən biri ilə əlaqəlidir. Üstəlik, həftənin yeddi gününün hamısı və yeddi planet də Nizamının yeddi günbəzi ilə qarşılıqlı əlaqədədir:

Qara rəngli birinci günbəzin əlaqəli olduğu planet isə Saturndur. Nizami şənbə gününü bu günbəzlə əlaqələndirir. Bildiyimiz kimi, hicri təqvimində şənbə çox ağır gün hesab edilir. Mənəvi eşq yolçuluğunun ilk mərhələsi olan birinci məqamda (birinci günbəzdə) səyahət çox ağır bir proses olduğu üçün Nizami onu məqsədli şəkildə qara rəngə və şənbə gününə uyğunlaşdırır. Yeddinci ali məqamı, yeddinci günbəzi isə, təbii ki, müqəddəs cümə günü ilə əlaqələndirir. Bu günbəz ağ rəngə bürünür, Venera planeti ilə kosmik rabitədə olur.

Böyük şərqşünas Bertels "Nizami" kitabında bu haqda yazır: "Bütün müsəlman aləmində həftənin günlərinin adları astronomik təsəvvürlə bağlı deyil. Həftənin hesabı şənbədən başlanır. Qalan günlər isə "şənbədən sonra birinci", "şənbədən sonra ikinci" və s. adlandırılır. Avropada isə həftənin günlərinin adları planetlərlə əlaqədardır. İndi onlar çox dəyişik şəkildə düşüb. Amma yenə də müəyyən edib bilmək olar ki, onların sıralanması Nizamidə gördüyümüz kimidir".

Elmin NURİ

II YAZI

Nizamının
əsərlərində
yeddi
rəqəminin
gizliyyətləri

1925-ci ildə Azərbaycan FotoKino İdarəsi (AFKI) yenidən qurulandan, həm siyasi-ideoloji, həm də peşəkarlıq baxımından ilk uğurlu bədii ekran əsəri yaradıldıktan sonra respublika rəhbərliyi kinematografa nəzarəti və təzyiqi daha da artırdı. Həmin vaxt Nəriman Nərimanov Azərbaycan uzaqlaşdırılmışdı, şəxsi hakimiyyət sahibi olan AK(b)P-nin birinci katibi S.M.Kirov və başqa pillələrdə dayanmış «mətin bolşeviklər» ekran sənətindən «daha da irəli getməyi, sosializmin düşmənlərini ifşa edən əsərlər yaratmağı» tələb edirdilər. Bu səbəbdən də Azərbaycan sovet bədii kinosunda baş verən mövzu axtarışları çoxşaxəli olsa da, atılan addımlar heç də həmişə uğurla nəticələnmişdi.

Bolşevik ideologiyasını ekrana gətirmək yönündə irəliləyən sovet kinosu siyasi məqsədlərlə sənət prinsiplərini uzlaşdırmağa can atır, hey-rətamiz nəticələr əldə edirdi. S.Eyzenşteynin «Tətil» (1925), «Oktyabr» (1927), V.Pudovkinin «Ana» (1926), «Sankt-Peterburqun sonu», «Çingiz-xanın nəsl» (1928) filmləri gənc imperiyanın sərhədlərini keçmiş, Avropada və ABŞ-da şöhrət qazanmışdı. Bu ekran əsərləri siyasi-ideoloji sifarişlərin məhsulu olsalar da, böyük istedad və peşəkarlıqla çəkilmişdi. Azərbaycan kinematografiyası da məhz bu yöndə irəliləməli idi.

«Azdövkino»nun ilk addımlarından biri «sovet hakimiyyətinin ilk illərində Azərbaycanda neft sənayesinin inkişafı uğrunda fəhlə sinfinin mübarizəsi»nə həsr olunmuşdu. «Müxtəlif sahillərdə» («Əlbəyaxa», bəzi araşdırmalarda «Üz-üz» də adlanır) adlanan yeni ekran əsərinin ssenari müəllifləri A.Litvinov, P.Vaynşteyn və İ.Tartakovski idi. A.Litvinov və İ.Tartakovski eyni zamanda filmdə quruluşçu-pejissor və quruluşçu-operator kimi çalışırdı. Filmin tərtibatını A.Plaksin və M.Vlasov vermişdilər. Əsas rolları M.Əliyev, M.Mərdanov, P.Vendelin, S.Troitski, P.Kirillov, K.Vyaznova və başqaları ifa edirdilər. Lakin bütün cəhdlərə baxmayaraq, istehsalı başa çatdırılmış və 1926-cı ilin aprelindən Ümumittifaq ekranlarına buraxılmış bu lent tamaşaçılar arasında uğur qazana bilmədi.

Film detektiv janrında, Qərb və Amerika filmlərinin təsiri altında çəkilmişdi. Amerikadan neft təsərrüfatının bərpası məqsədilə Azərbaycana dəvət olunmuş mütəxəssislərin sözü bir yerə qoyub, pozuculuq fəaliyyətilə məşğul olmaları, onlara təhkim edilmiş sovet mütəxəssislərinin ayıq-sayıqlığı, nəticədə əcnəbi təxribatçıların ifşa olunmaları bu ekran əsərinin süjet xəttini təşkil edirdi. «Müxtəlif sahillərdə» bütün ölçülərinə (ssenarisinə, rejissor işinə, aktyor oyununa, rəssam işinə...) görə bəsit və sönük, bədii cəhətdən zəif idi. Filmə rejissor assistenti işləmiş M.Mikayılovun şəhadətinə görə, obrazların münasibəti çox açıq, hadisələr bəsit və sxematik idi, belə ki, ekranda baş verən hadisələri tamaşaçı qabaqcadan danışa bilərdi.

Təbii ki, filmin zəifliyinin ilkin səbəbi ssenaridə idi. Bu tammətrajlı ekran əsərində yeganə konflikt əcnəbi mütəxəssislərlə sovet mütəxəssisləri arasında baş verən münaqişədən ibarət idi. Süjet boyu bitkin obraz yaradılmadı, bədii cəhətdən bütöv epizod işlənmədi. Təbii ki, ssenariçilər və rejissor Azərbaycan həyatını, xalqımızın adət-ənənələrini və məişət xüsusiyyətlərini yetərincə bilmədiklərindən, dolaşq süjetdən və qondarma konfliktdən səviyyəli ekran əsəri ortaya çıxarmağı bacarmadılar.

A.Litvinov qərb və sovet düşüncə tərzinin toqquşmasını yalnız zahirə görünüşlə (damalı kepkalar, qısa pencəklər, qadın şlyapaları və s.) tamaşaçıya çatdırmağa çalışmışdı. Bununla yanaşı, operatorun bir və ya iki nöqtədən çəkdiyi ayrı-ayrı planlar, kadrlar... filmin bədii dəyərinə danışımağa imkan vermirdi.

«Sovet həyat tərzinin üstünlükləri»ni təbliğ etmək məqsədini güdən «Müxtəlif sahillərdə» filmi aktyor oyunu və rəssam işi sarıdan da diqqəti çəkmirdi. Hətta M.Əliyev və M.Mərdanov kimi, təcrübəli və populyar aktyorların ifası filmi xilas etmək iqtidarında deyildi (Onu da qeyd edək ki, bəzi araşdırıcılar filmə səhvən A.M.Şərifzadənin də çəkildiyini yazırlar). Filməki rəssam işi daha çox Qərb kinolarının təsirini və anlaşılmaz rəmzləri ifadə edirdi. Tədqiqatçı N.Sadıxovun qənaətinə görə, film saxlanmayıb.

Mənbələr 1927-ci ildə «Balıçılar» adlı qısametrajlı bədii filmin çəkildiyi barədə xəbər verirlər. İkihisəli bu lentin quruluşçu-rejissoru R.Təhməsisib, quruluşçu-operatoru İ.Tartakovskidir. Rolları C.Cabbarlı və A.Quliyev ifa ediblər. İki balıqçının başına gələn əhvalatı əks etdirən bu ekran əsəri, çox güman ki, həm də C.Cabbarlının ssenarisi üzrə çəkilib. Təəssüf ki, film saxlanmadığından, hələ əlimizdə bunu sübut edəcək fakt yoxdur.

Detektiv sahədəki uğursuzluq 1927-ci ildə respublikanın kino rəhbərliyini başqa mövzular axtarmağa məcbur etdi. Bu dəfə çəkiləcək film tamamilə fərqli bir mövzuya - 1920-ci ildə İranda qalxmış milli-azadlıq hərəkatına, şah və ingilis qoşunlarının güclü təzyiqi altında «Gilanın faciəli süqutuna» həsr olundu. Yazıçı Y.Slyozkinin «Tunc ay» romanının motivləri əsasında çəkilmiş «Gilan qızı» tammətrajlı bədii filmi məhz rejissor, operator, rəssam işi cəhətdən, aktyor oyunu sarıdan nisbətən bitkin və maraqlıdır.

«Gilan qızı»nın ssenarisini quruluşçu-rejissor Leo Mur (leonid Muraşko) A.Bıxlovski ilə birlikdə yazmışdı. Filmi 20-ci illər Azərbaycan kinosunun ən təcrübəli operatorlarından biri olan İ.Frolov lentə almışdı, rəssam işə A.Qonçarski idi. Əsas rolları S.Ruhulla (Hacı Zəkidar), S.Makuxina (Səkinə), A.Bəziranov (Hacı Mübarək), L.Səfərov (Gülgül), G.Parışayvili (Kiçik xan), Əhsənulla (Əhsənulla xan),

A.Qlinski (Əlisahib), V.Qorelov (Həsən), Z.Tsis (rəqqasə Maro), A.Aleksandrovski, Mirseyfəddin Kirmanşahlı, A.Quliyev, (Əli), Q.Zeynalov (Hacıbəy) ifa edirdilər. Filmin süjetinə görə, İranın ingilis və çar hökuməti tərəfindən işğal edilməsindən sonra milli-azadlıq hərəkatı canlanır, 1918-1928-ci illərdə Gilan əyalətində şah və ingilis qoşunlarını partizanlar məğlub etsələr də, Kiçik xanın başçılığı altında müvəqqəti hökumət yaradılır. Bu hökumətin onların mənafeyinə cavab vermədiyini gören gilanlılar Kiçik xana qarşı çıxır, Əhsənulla xanın rəhbərliyi ilə hakimiyyəti öz əllərinə alırlar. Lakin «şah və ingilis müdaxiləçiləri gənc Gilan Respublikasını qan gölündə boğdurur».

Körpüdə yükdaşıyan fəhlələrin güclənən etirazını gören Hacı Zəkidar üsyançılara rəhbərlik edir. Qardaşı Hacı Mübarək onun bu addımının qarşısını almaq üçün müxtəlif yollardan istifadə edir, hətta Hacı Zəkidarın arvadı Səkinəyə də böhtan atır. Hacı Zəkidar fəhlələrlə birlikdə dağlara çəkilib, ingilis işğal ordusuna qarşı döyüşə hazırlaşmağa başlayır. Bu zaman yerli xanlar Hacı Zəkidarın öldürülməsi üçün tədbir görürlər. Səkinə öldürülən ərinin xəncərini götürüb partizanların yanına qaçır. Onu ələ keçirmək üçün Hacı Mübarək, Səkinənin oğlu Gülgülü oğurladır. Gülgülü xilas edən Həsən uşağı dağlara qaçırır. Yolda baş verən atışmada Səkinə Hacı Mübarəki öldürür.

Lakin hücumə keçən şah və ingilis ordusuna qarşı döyüşdə partizanlarla çiyin-çiyinə döyüşən bu qorxmaz qadın həlak olur. Hacı Zəkidarın xəncərini oğlu Gülgül götürür.

Kinoşünas N.Sadıxov filmi ətraflı araşdırdığına görə, onun gəldiyi qənaətlərlə razılaşmaq mümkün deyil. Əvvəla o, haqlı olaraq qeyd edir ki, «romanı oxumadan və ya həmin dövrün hadisələrini bilmədən filmdəki obrazları, fikirləri anlamaq çox çətinidir». Çünki filmin titr yazılarında bu hadisələr barədə epizodlarda nəinki danışılır, hətta bu ziddiyyət süni qarışıqlığın yaranmasına səbəb olur. «Ekranda gördüklərimiz titr yazıları ilə uzlaşmır, həqiqi tarix əvəzinə təhrif olunmuş hadisələr, xırda və intim məişət məsələləri verilir».

Xüsusilə, hadisələrin inqilabi pafosla yüklənməsi, lakin bu pafosun, lazımı kinematografik səviyyəyə qaldırılmaması filmin bədii dəyərinə xələl gətirir. İkincisi, filmin adından görünüyü kimi, bu ekran əsəri Gilan qızına - qadının milli-azadlıq hərəkatında iştirakına həsr olunmalı idi. Lakin Səkinə filmin süjet xəttindən aparıcı obraza çevrilməmiş, baş verən hadisələrə onun münasibəti tamamilə naməlum qalmışdır. Ərinin qardaşı tərəfindən təqib olunan (həm də intim məqsədlə) Səkinə partizanların düşməsinə gedib çıxa da, tamaşaçının yadında yalnız xırda məişət detalları (məsələn, qolbaq əhvalatı) ilə qalır. Üçüncüsü, ssenarinin mövzusu və rejissorun məqsədi inqilabi hadisələrin əks etdirilməsinə yönəldilsə də, bu, yalnız titrlərdən bəlli olur, «kino dilində, kino priyomları və kino detalları ilə aydın ifadə edilmir, vuruşma səhnələri əsaslandırılmır, xüsusən filmin ikinci yansında bol atışma epizodları olsa da, xalqın artmaqda olan inqilabi ruhu hiss olunmur». Bütün bunlar bədii cəhətdən böyük ümid bağlanan ekran əsərinin dəyərini azaldır. Filməki obrazlar da kifayət qədər bitkin səviyyəyə qaldırılmayıb. Məsələn, son epizodlara qədər tamaşaçı Hacı Zəkidarla Hacı Mübarəkin qardaş olduqlarını bilmir, çünki onların qarşılıqlı münasibəti həddən artıq bəsit və sünidir. Filmin əsas obrazlarından biri - Hacı Zəkidar romandakından fərqli olaraq, mükəmməl deyil. Kiçik xan, Əhsənulla xan, Həsən, Əlisahib obrazları haqqında da eyni fikirləri söyləmək mümkündür.

Bütün bu kəm-kəsirlərə baxmayaraq, «Gilan qızı» filmi Azərbaycan kinosunda mövzu axtarışları sarıdan müsbət addım kimi diqqəti çəkir. Onu da qeyd edək ki, bu ekran əsəri istehsalata «Tunc ay» adı ilə buraxılmışdı. Çəkiliş getdiyi dövrdə mətbuatda yazıçı Seyid Hüseynin «Gilan qızı» adlı hekayəsi dərc olunmuş, qısa müddət ərzində oxucular arasında geniş yayılmışdı. «Gilan qızı» hekayəsi də «Tunc ay» romanında və filmə təsvir olunan hadisələrdən bəhs etdiyindən, rejissor L.Mur lenti bu adla adlandırmağı qərara almışdı. Görünür, o, bununla tamaşaçıların diqqətini lentə aldığı ekran əsərinə cəlb etmək məqsədi güdürdü. Lakin dövrü mətbuatdan məlum olduğu kimi, «Gilan qızı» filmi ekranlara buraxıldıktan sonra tamaşaçıların diqqətini çəkməmiş, gözələnən uğuru qazana bilməmişdi. Hətta böyük dramaturqumuz C.Cabbarlı Azərbaycan kinosunun vəziyyətinə həsr etdiyi məqaləsində lenti bayağı filmlərdən biri hesab etmişdi.

20-ci illərin ikinci yarısının filmləri

Üz tutduğum yer müqəddəs ocaq kimi məni özünə çəkirdi. Elə bil nə isə ilahi bir arzuya, işıqlı niyyətə doğru gedirdim. Avtobusun pəncərəsindən bomboz dərə-təpələr görünür. Hər tərəf dağdı, qayadı. Ara-sıra görünən torpaq sahələrində insan əllərinin sığalı-tumarı hiss olunur. Çılpaq dağ ətəklərində qərar tutmuş kəndlərdə yaşayan insanların dözümlünə heyran qalırsan. Avtobusun təkərləri uzanan yolları dizinə sarıdıqca, gördüyüm nə varsa, hamısını gözüme, könlümə yığmaq istəyirdim. Göz işlədikcə uzanıb gedən İmişli yolu, Mil düzü Füzuliyə doğru şütüyən maşın karvanına sevincdən qanad vermişdi elə bil...

Səfərimiz Horadizə idi. Di gəl ki, yol bitib-tükənmirdi. Deyir bir ipim var, ha yığram, qurtarmır. Açması nə olar? Yol. Bu yola 1996-cı ilin sazaqlı bir dekabr günündə çıxmışdıq. Ermənilərin viran qoyduğu kənddə inşa edilmiş yeni evlərin istifadəyə verilməsi və Horadiz dəmiryol stansiyasının bərpası münasibətilə orada keçiriləcək dövlət tədbirini işıqlandırmaq üçün oraya ezam olunan jurnalistlərdən biri də mən idim. Aradan uzun illər keçib, amma Horadizdə rastlaşdığım bir oğlan uşağını indiyəcən unutmamışam.

...Dağlar müdrik qocalar kimi xəyala dalmışdı. Didik-didik olmuş boz duman sıra dağların böyür-başından hürküb-çəkinmədən arsız-arsız bu xəyal heykəllərinin ətəyi boyu sürünməkdə idi. Dağların bozarmış, tutqun sifəti tənəylə, qınaqla dolu idi. Başımızı qovzayıb zirvəsini öydüyümüz, boyunu oxşadığımız, yerində qayım-qayım durmuş "qüdrətdən, səngərdən qalalı dağların məzəmmətedici baxışları altında başım köksümə əyildi.

Dağlar uzaqdaydı... Dağların boynuna dolanan cığırın ayaqları budanmışdı. O səmtə nə əl çatır, nə ün yetirdi. Tarixdə müzəffər yürüşləri və qələbələriylə tanınan Makedoniyalı İsgəndərin adaşı olan bir uşaqla burada rastlaşdım. Üzünü qiblə bildiyi uca dağlara tutaraq səsinə bir əsim mehə büküb o səmtə yollayırdı.

Bircə qarış boyu ilə yerə-göyə meydan oxuyan bu uşağın içindəki qəzəbdən güc alan səsi sanki dağlara bir az toxtaqlıq verdi. Dağların batıq çiyinləri dikəldi, köksü qabardı. Pərdə kimi üzünə çəkilən boz dumanı sıyrıb dərənin dibinə tulladı. Qiblə yellərinin qanadında dağlara yetişən bu səsin titrək sədası ilikləriməcn işlədi. And kimi səsləndi qulaqlarımda:

- Sizi xilas edəcəyəm, dağlar, ay dağlar, eheyyyy!...

Kədərli baxışlarını üzümə zilləyib danışıq:

Fikri uzaqlardaydı, deyəsən, heç dediklərimi də eşitmədi. İçindəki qəzəbin əlində əsir-yesir qalmışdı, bapbalaca canı bu boyda qəzəbi daşıya bilmirdi. Nifrətini canından səsiylə çıxarırdı, yoxsa ortadan iki bölünərdi, çatlayardı. Bir qarış sinədən ox kimi sıyrılan bu səsi göy üzünü qana boyamışdı...

İsgəndər səsiylə silahlanmışdı, çünki hələ avtomata gücü çatmırdı, çox balacaydı. İstəyirdi səsi doğrulduğu yerlərə gedib çatsın. İsgəndərin səsi o torpaqların bir parçası idi, düş-

Bu zalım səsi də qanadlanıb uçurdu və ona güllə yetmirdi, o səsi nişangaha gəlmirdi, ox kimi gülləni atanın gözü-nə batırdı. Şair həm də belə deyirdi: "Allah sürətlə gedən zamanı birdən-birə saxlayıb bizə hər şeyi göstərdi". ("Xocalı - Tanrının balası") Gördüklərimiz əbədi olaraq yaddaşımıza yazıldı. Xocalı qətliamını törədən cəhənnəmə gedincə, cəhənnəm, olduğundan da dəhşətli görünəcək. İsgəndər cənnətə gedincə, cənnət daha da gözəlləşəcək.

İlk dəfə dünyanın ədalətsizliyi ilə üz-üzə qalmış bir uşağın içindəki qəzəbin mənəvi çəkisi böyüklərin nifrətindən on qat artıqdır. Bu nifrət onu haqsızlıqla mübarizədə tərbiyə edir. Bəzən insanı sevgi yox, nifrət xilas edir. Söhbət birbaşa işğalçıya qarşı nifrətdən gedir. Təcavüzə məruz qalan insanın humanizmi güllənc görünür. Bu məqamda nifrət qaçılmazdır, bu nifrət səni həqiqəti müdafiə etməyə, haqqı qorumağa, ədaləti bərpa etməyə səsləyir. Mən sidqi-ürəkdən inanırdım ki, İsgəndərin səsi düşmən tapdığı altında qalmış torpaqlara, lap elə İsgəndərin atasının tikdiyi o evəcnə gedib çatır. Bozdar da zəncirini qırıb sevincək o səsi doğru qaçır, o səsi sahibinin hardasa lap yaxınlıqda olduğunu bilir.

Aradan iyirmi il keçib. Görəsən, indi İsgəndər haralardadır? Altı-yeddi il bundan əvvəl yolum Horadizə düşmüşdü. Qatarla getmişdim, İsgəndəri axtarmağa fürsət olmadı. Amma içimdə qəribə bir arxayınlıq var, bir gün onunla rastlaşacağıma inanıram və inanıram ki, lap yaxın gələcəkdə İsgəndərin doğrulduğu yerlərə, ata-baba yurduna gedə biləcəyik. Qarabağa yenidən və qalib kimi qayıdacağıq, mütləq qayıdacağıq, İsgəndər!

Kənan HACI

İsgəndərin şikəstəsi

"Qarabağ şikəstəsi" oxuyurdum. Bir qarış sinədən ox kimi sıyrılan bu səsi "alma gözlü, qız bircəklili" şahbaz atların kişnərtisinə qəribəyən dağların yeganə hayanı, simsarı idi... Yağı əlində qalmış oylaqları, zümrüd meşələri, sərt qayaların sinəsindən fısqıran çeşmələri, buz bulaqları için-için göynəyirdi bu səsi... Bu səsi bizi az qala öz burulğanında batıracaqdı. Bu zalım balasının özündən, öz səsinədən xəbəri yox idi. Bütün varlığı uçuna-ucuna öz səsinin oxu ətrafında fırlanırdı. - Oxuya-oxuya alacam qisasımı! - deyirdi. Dünya boyda kədər bir damla yaşa dönüb dumduzu gözlərindən yanağı boyu axaraq qəzəbdən qaralan sifətində iz buraxdı, torpağa düşüb yerin sinəsini dağladı.

- Kənddən çıxanda birdən yadımıza düşdü ki, Bozdar həyətdə zəncirə bağlı qalıb...

Gözünün yaşı bəbəkərinə yığılır. Yol çəkən gözlərini dağlara dikib titrək səslə:

- Görəsən, necədi Bozdar?.. - deyir.

Neçə illər həyət-bacanı, arabəroni yad nəzərdən, ilxını, sürünü canavardan qoruyan qara ağızlı Bozdarın xiffətini çəkirdi balaca... "Boynun da zəncirdə, neyləyəcəksən?"

- Ac qalardı, yad adamın atdığı tikəyə yaxın durmazdı...

Bunu da İsgəndər deyir. Uşağın başını aldatmaq istəyirəm:

- Zəncirini açıb buraxarlar. Onlara it lazım deyil, neynirlər iti?...

mən o səsi işğal edə bilməmişdim. Tankın, topun o səsi almağa gücü çatmamışdı. O səsi dinləyən, sanki Qarabağı - Şuşanı, Cıdır düzünü, İsa bulağını görmüş kimiymi. O səsi o yerlərin havası üstə köklənmişdi, o səsdən Qarabağ torpağının ətri gəlirdi. Torpaq səsi çevrilmişdi və işğalçının üstünə ox kimi süzürdü, ona göydən həmlə edirdi. Böyük şairimiz Vaqif Bayatlı Odərin "Qanadlan, uç, zalım Şuşa" (şairin göyə çevrilib Şuşanı azad etməsi) şeirini xatırladım:

*Eşqindən canım dəyəndə,
mən illərlə də qəbrimdə -
torpağın dimdiyində
dilin altda gizlətdiyin
son güllən -
ən dadlı, şirin
son yeminəm, zalım Şuşa.*

Elias KANETTI
(Avstriya)

İlk xatirəm qırmızı rəngin nurluna boyanıb. Dayanın qucağında kandardan içəri girirəm, qarşımdakı döşəmə qırmızı rəngdədir, sol tərəfdə aşağı enən eyni rəngdə pilləkən görürəm. Budur, qarşıda, gözlərimiz səviyyə-sində qapı açılır, oradan gülümsər bir adam çıxır. O, qonaqpərvər görkəmlə qarşımıza gəlir. Mənə yaxınlaşır dayanır və deyir: «Dilini göstər görüm!». Mən itaətlə dilimi çıxarıram, o, əlini cibinə salıb qələmyonan bıçaq çıxarır, acır, onu lap yaxına gətirir. Sonra dillənir: «İndicə dilini kəsəcəyik!» Mən dilimi uzatmağa cəsarət eləmirəm, həmin adam daha da yaxınlaşır, indicə bıçağın tiyəsinə dilimə toxunduracaq. Son məqamda bıçağı uzaqlaşdırıb deyir: «Yaxşı, sabah kəsərik». Tiyəni qatlayıb, bıçağı cibinə qoyur.

Hər səhər qapıdan qırmızı dəhlizə çıxırıq, başqa qapı açılır, gülümsər adam peyda olur. Onun nə deyəcəyini qabaqcadan bilirəm, dilimi göstərməyimi istəyəcəyini gözləyirəm. Başa düşürəm ki, dilimi kəsməyəcək, hər dəfə də daha bərk qorxuram. Səhər belə başlayır və bu, dəfələrlə olur.

Olanları bir dəfə də dilimə gətirirəm, yalnız uzun illərdən sonra bunun nə olduğunu anamdan soruşuram. O, mən və atamla 1907-ci ilin yayını keçirdiyi Karlsbadı tanıyır. Mənə, ikiyaşlı uşağa Bolqarıstandan on beş yaş tamam olmayan qız - dayə gətiriblər. Adətən, səhər açılan kimi, o, uşağı qucağına götürüb evdən çıxır, yalnız bolqar dilini bilir, amma qələbəlik Karlsbadda yolu yaxşı tapır, uşaqla birgə vaxtında qayıdır. Bir dəfə onu küçədə naməlum oğlanla yanaşı görürlər, qız oğlan barədə bir söz deyə bilmir - təsadüfi görüşdür. Bir-iki həftədən sonra məlum olur ki, oğlan düz bizimlə üzbəüzdə, dəhlizin o biri tərəfində yaşayır. Bizim qız hərdən bir gecələr onun yanına qaçır. Dayəyə görə məsulyyət daşıdıqlarından, valideynlərim onu dərhal geri, Bolqarıstana göndərirlər.

Hər ikisi - bizim qız da, oğlan da evdən hava işıqlaşanda çıxırdılar; guman ki, ilk dəfə belə rastlaşblar, ehtimal ki, aralarındakı ünsiyyət belə başlayıb...

Atamın ölümü. Son versiya

Anam naxoşlayanda artıq bir il idi İngiltərədə yaşayırdıq. Deyirdilər ki, İngiltərənin havası ona xeyirdi. Ona Bad-Rayhenhalledə müalicə yazmışdılar. 1912-ci ilin yayında o, müalicəvi sulara getdi. Vecimə deyildi, ondan ötrü danıxmırdım, amma atam mənə onun barəsində sorğu-suala tuturdu, susmaq olmazdı. Yəqin, qorxurdu ki, biz uşaqlar anasız danıxarıq, ona görə də daxili dəyişikliklərin ilk əlamətlərini yaxın buraxmağa çalışırdı. Bir-iki dəfə məndən soruşdu: anan geciksə, danıxmazsan? Əgər hamımız səbir eləsək, o, daha da yaxşılaşacaq, evə tamam sağlam qayıdacaq. Əvvəllər hər dəfə anam gecikəndə özümü elə göstərdim, guya danıxıram, duyurdum ki, bu, atama lazımdı. Bu dəfə həmin o səmimiyyətimlə razılaşdım ki, kurortda ləngiyə bilər. Bəzən atam əlindəki məktubu yellədə-yellədə uşağ otağına girib deyirdi, ananızdan gəlib. Amma o həftələrdə onu, elə bil dəyişmişdilər, fikrən onun yanında idi, həyəcanlı görünürdü. Anamın olmadığı son həftələrdə az danışıq, ümumiyyətlə, mənim yanımda onun adını çəkmirdi. Əvvəlki kimi mənə uzun-uzadı qulaq asırdı, qəhqəhə çəkib gülmür, nağıllar uydurmurdu. Həmişəki kimi, mənə verdiyi axırıncı kitabı - Napoleonun biqrafiyası barədə danışmasını istəyəndə atam fikirli, hövsələsiz idi, sözümlü yarıda kəsdi. Axmaq hərəkət elədiyimi bilib utandım. Amma səhəri gün otağıma həmişə olduğu kimi, şən, oynaq girdi, dedi ki, anam sabah qayıdır. Onun sevincinə sevindim, miss Brey isə Editə elə söz dedi ki, onu başa düşmədim: bəs, xanım düz eləyib qayıdır. «Bunda düz olmalı nə var ki?» - soruşdum, amma o, yalnız başını yırğaladı. «Anlamazsan. Düz eləyib, vəssalam!». Çox-çox sonralar anamdan baş verənlər barədə ətraflı soruşanda - çox naməlum şeylər mənə rahatlıq vermirdi, - öyrəndim ki, onda altı həftəliyə gedibmiş, bir az da ləngiyibmiş. Atam dözə bilməyib, teleqram göndərmiş, tələb eləyib ki, dərhal evə qayıtsın.

Anam gəldiyi gün atamı görmədim, axşam uşağ otağına da g i r m ə d i .

Amma artıq səhər tezdən yenə peyda oldu, kiçik qardaşımı cıratmağa başladı... Yaddaşımda o deyənlərdən yaxşı bir söz qalmayıb; bu, atamın dediyi son sözlərdir.

Həmişəki kimi, səhər yeməyinə düşdü. Bir-iki dəqiqə keçdi, qəfildən qulaqbatırıcı qışqırtı eşidildi. Dayə pilləkənlə aşağı cumdu, mən də ardınca qaçdım. Yemək otağının açıq qapısından atamın yerdə uzandığını gördüm. O, masayla buxarı arasında, buxarıya lap yaxın yerdə tir-tap uzanmışdı, rəngi qaçmışdı, dodaqlarının küncündə köpük vardı, anamsa yanında diz çöküb qışqırırdı: «Jak, heç olmasa, bir söz de! Jak, heç olmasa, dillən! Jak! Jak, bir söz de!». O, elə hey qışqırırdı, adamlar - qonşu Brokbenklər, ər-arvad, küçədən ötübkəçənlər qaçıb gəldilər. Mən qapının arasında dayanmışdım, anam saçını yolur, var səsilə bağırırdı; çəkinə-çəkinə otağa girdim, heç nə anlamırdım, atamdan nəsə soruşmaq istəyirdim, bu zaman kimsə dedi: «Uşağı aparın». Brokbenklər ehmalca əlimdən yapışıb mənə öz bağçalarına apardılar.

Orada onların oğlu Alen başımı qatdı, adi söhbətə başladı. Kriket üzrə son məktəb oyununun necə keçdiyini soruşdu, cavab verdim, o, təfərrüatları öyrənmək istədi, susanacan suallarına cavab verdim. Sonra ağaclara yaxşı dırmaşmaq istədiyimi öyrənmək istədi, yaxınlıqda, budaqları bizim başa sallanan ağacı göstərdi. «Amma o ağaca dırmaşa bilməzsən, - dedi. - Heç cür dırmaşa bilməzsən. Bacarmazsan, qorxursan». Mən höcətə düşdüm, ağaca baxdım, özümdə şübhə yarandı, amma üzə vurmadım: «Yox, görərsən, dırmaşaram!». Ağaca yaxınlaşdım, qabığına toxundum, qollarımla gövdəsinə qucaqlayıb artıq dırmaşmağa hazırlaşırırdım ki, qəfildən yemək otağımızın pəncərələrindən biri açıldı. Anam pəncərədən başını çıxarıb aşağı əyildi, mən Alanla ağacın yanında görüb qulaqbatırıcı səslə qışqırdı: «Oğlum, sən oynayırsan, atansa ölüb! Sən oynayırsan, atansa ölüb! Sən oynayırsan, atansa ölüb!».

O, get-gedə daha da ucadan bağırırdı, onu güclə geri çəkirdilər, inad göstərirdi, artıq onu görmürdüm, qışqırıqsa qulaqlarımda cingildəyirdi, fəryadı uzun müddət susmadı. Həmin fəryadla atamın ölümü qəlbimə həkk olunub orada həmişəlik qaldı.

İndi mənə anamın yanına buraxmırdılar. Məktəbə olan yolumun yanında, Barloumor-roudda yaşayan Florentinlər evlərinə apardılar. Onların oğlu Arturla əvvəllər dost kimiydik, o günlərdə bir-birimizdən ayrılmırdıq. Cənab Florentin və onun arvadı Nelli xeyrixah adamıydılar, mənə bir dəqiqə də olsun, gözlərdən kənara qoymurdular, qorxurdular, anamın yanına qaçaram. Deyirdilər, anam xəstələnib, indi onun yanına heç kəsi buraxmırlar, tezliklə sağalacaq, onda da evinizə qayıdacaq. Amma onlar səhv eləyirdilər, mən anamın yox, atamın yanına getmək istəyirdim. Onun barəsində az danışırdılar. Xəbər verməyi lazım bildikləri dəfn günündə qətiyyətlə dedim ki, mən də qəbiristanlığa getmək istəyirəm. Arturun uzaq ölkələr barədə şəkili kitabları, üstəlik, poçt markaları və çoxlu masaüstü oyunları vardı. O, gecə-gündüz mənimlə idi, ikimiz də bir otaqda yatırıdık, Artur elə mehriban, uydurmaçı, elə gülməli və ciddi idi ki, bu gün də onun barəsində fikirləşəndə qəlbim isinir. Amma dəfn günü heç nə təsir eləmədi: mənə qəbiristanlığa getməkdən zorla saxlamaq niyyətində olduğunu görüb hiddətləndim, yumruğumu düyünləyib üstünə atıldım. Bütün ailə ətrafımda qaynaşırdı, ehtiyat üçün bütün qapıları da bağladılar. Qapını sındırmaqla hədələyə-hədələyə çırpınırdım, amma həmin gün buna gücüm çatmazdı. Nəhayət, Florentinlərin ağılına xilasedici fikir gəldi, mən də get-gedə sakitləşdim. Dedilər, dəfn mərasimini görəcəyəm. Uşağ otağının pəncərəsindən başımı uzatsam, uzaq da olsa, hər şeyi görəyəm.

Bunun nə qədər uzaqda olduğunu fikirləşmədən inandım. Lazımı məqamda başımı uşağ otağının pəncərəsindən elə uzatdım ki, ayaqlarımdan yapışmalı oldular. İzah elədilər ki, camaat Berton-rouddan Barlaullor-rouda dönür. Gözlərimi dörd açıb baxırdım, ancaq heç nə görmürdüm. Amma mərasimi elə ətraflı təsvir eləyirdilər ki, nəhayət, göstərilən tərəfdə seyrək tüstü gördüm. Dedilər, bu, elə həmin prosesdir. Uzun-uzadı mübarizədən sonra yorulub barışdım.

***

Atam öləndə yeddi yaşım vardı, onunsa otuz bir yaşını yenicə tamam olmuşdu. Sonralar bu barədə dəfələrlə danışırdılar, o, tamamilə sağlam sayılırdı, amma çox siqaret çəkirdi - ürəyinin qəfil dayanmasını da bununla izah eləyirdilər. Məyiti müayinə eləyən ingilis həkim ölümün səbəbini müəyyənləşdirə bilmədi. Amma ailəmizdə ingilis həkimləri yüksək dəyərləndirirdilər. O dövr Vyana təbabətinin çiçəkləndiyi dövr idi, hər hansı məsələ üzrə məsləhət üçün Vyana professorlarına üz tuturdular. Bu cür söhbətlər mənə maraqlandırmırdı: onun ölümünün hər hansı səbəbinin olmasıyla razılaşa bilməzdim, məndən ötrü belə səbəblərin tapılmaması yalnız yaxşı hal idi.

Amma illər keçirdi, elə hey anamdan baş verənləri soruşurdum. İllər bir-birini əvəz etdikcə, mən böyüdükcə onun söhbətləri dəyişirdi; yeni şeylər əlavə olunurdu, əvvəlki versiyası «rəhmdil», yaşına uyğun tərzdə elan olunurdu. Anamın növbəti hekayətində hər şey dərin kök atır, atamın daxili məkanını cana gətirirdi. Hər təfərrüatdan elə yapışırdım ki, elə bil müqəddəs kitabdan götürülmüşdü, ətrafımda baş verənlərin, oxuduqlarımdan, uydurduqlarımdan hamısını danışılanlarla ölçürdüm. Harada, hansı ələmdə olsam da, mərkəz atamın ölümü olaraq qalırdı. Bir neçə ildən sonra yeni təfərrüatlar üzə çıxanda əvvəlki ələm uşağ evciyi sayaq uçub dağılırdı: hər şey elə deyil, bütün əvvəlki gümanlar səhvdi, kimsə inadla mənə əvvəlki əqidəmdən imtinaya sürükləyir, amma həmin kimsənin dağıtdığı və üzə çıxardığı yalanı elə özü uydurub, həm də təmiz vicdanla, guya mənim uşağ məsulumğumu qorumaq üçün uydurub. Həmişə qəfildən bu barədə danışanda anamın üzündə təbəssüm görünürdü: «Onda özüm sənə belə dedim. Sən çox balacaydın. Başa düşməzdin». Adi, sevdiiyim, təkəbbürlü və ağıllı təbəssümdən çox fərqlənən bu təbəssümdən qorxurdum. Anam anlayırdı ki, atamın ölümü barədə yeni bir şey söyləyəndə dünyamı darmadağın eləyir. O, bunu qəddarcasına, həvəslə eləyirdi: onun həyatını çətinləşdirdiyim qısqançlığımın qisasını belə alırdı...

Tərcümə edən:
Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

(Hekayə)
Uşaqlığın tarixçəsi

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlamagəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq.

Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi muntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız.

Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə, həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Sınımış sümük necə müalicə olunur?

İnsan sümüyü o qədər möhkəmdir ki, onların necə sındığı adamda təəccüb doğurur. Sümük kərpicdən 30 dəfə artıq təzyiqa dözməyə qadirdir. Orqanizmin ən sərt sümüyü baldır sümüyüdür. O, 1600 kiloqram ağırlığa dözmək gücündədir. Amma bizə məlum olanı budur ki, sümüklər çox vaxt kənar təzyiqlər nəticəsində sınırlar. Sınığın hər tipinin öz adı var – bu ad onun necə sınması ilə bağlıdır. Əgər sümük çatlayıbsa, özü də onun lüləsinin bir hissəsi sınıb, qalan hissəsi isə ayrılibsa, bu, başqa qismli sınıqdır. Əgər sümük tam sınıbsa, ona sadə sınıq deyirlər. Lakin əgər sümük ikidən artıq hissəyə parçalanıbsa, bunu qəlpəli sınıq adlandırırlar. Əgər sınıq zamanı əzələlər və dəri zədələnirsə, belə sınığa açıq sınıq deyilir.

Sınımış sümüyün "təmiri" müəyyən mənada sınımış dolçanın təmirinə bənzəyir. Qəlpələr bir-birinə mümkün qədər sıx düzülməlidir. Amma sınığın "təmiri" zamanı doktor heç bir yapışqandan istifadə etmir.

Bu halda yapışqanı sümüyün özünün birləşdirici toxuması əvəz edir. Sümük toxumasının çox qəribə bir özünübərpa funksiyası var. Sümük sınıanda onun ətrafındakı sümüklə yumşaq toxumalar cırlır, zədələnir. Zədələnmiş toxumanın bir hissəsi ölüb-gedir. Sınımış sümüklərin ucları və zədəli yumşaq toxumalar olan yer qan laxtası və limfa ilə əhatə olunur. Yalnız bir neçə saatdan sonra həmin yerdə birləşdirici toxumanın ilk hüceyrələri əmələ gəlir və bu, sümüyün bərpası prosesində ilk addım olur. Bu hüceyrələr sürətlə çoxalır və kalsiumla dolurlar.

Sınıqdan 72-96 saat sonra bu hüceyrələr sümüklərin ucunu bir-birinə birləşdirən toxumaları əmələ gətirir! Yeni yaranan bu toxumaya daha çox kalsium yığılır. Nəticədə həmin kalsium sərt toxumanın yaranmasına kömək edir və bu toxuma bir neçə aydan sonra normal sümüyə çevrilir.

Sınımış yerə adətən gips sarğı qoyurlar ki, sümüyün hərəkətinə imkan verməsin və sınığın kənarlarını yerində möhkəm saxlasın.

Bu kiçik fərqlər isə bizim hərəkətlərimizdə dərin izlər buraxır. Bədənin qeyri-bərabər inkişafı yerləşimizi bir qədər yəndəmsizləşdirir.

Bunun nəticəsində gözlərimiz bağlı olsa, ya da məsələn, qatı tufana, qasırğaya düşsək, bir də baxacağıq ki, düz getmək əvəzinə dövrə vururuq. Eyni şey heyvanlara da aiddir, çünki onların da bədəni asimmetrikdir.

Əgər biz sağ əli üstün olan adamlarla, sol əli üstün olanlara, yəni solaxaylara diqqət etsək, burada bir çox maraqlı faktlarla qarşılaşacağıq. İnsanların doxsan altı faizi sağəlidir. Lakin bunun səbəbi bədənin simmetrikliliyi deyil, beynin asimmetrikliliyidir. Beynin sol yarısı bədənin sağ tərəfinə nəzarət edir, sağ yarısı isə sol tərəfə. Beləliklə, beynin sol yarısının sağ üzərində dominantlıq, yəni üstünlük göstərməsi beynin sağ yarısının daha mütəhərrikliliyinə, insanların əksəriyyətinin sağəli olmasına şərait yaradır.

Qabırğalardan ibarət qəfəs ürəyi və ciyərləri qoruyur. Fəqərə sütunu isə onurğa beynini müdafiə edir – bu beyin sinir ucları üçün magistral xətdir. Fəqərə sütununun özü isə daha xırda sümüklərdən ibarət bir zəncirdir.

Sümüyün canlı materiya olduğunu təsəvvür etmək bizim üçün çətinidir, amma bu belədir. İnsan cavan olanda sümükləri böyüyür. Məsələn, omba insan anadan olandan tam yetkinlik yaşına çatana kimi üç dəfə böyüyə bilər. Sümüklər onlara kalsium və digər minerallar daxil olduqca həm uzunluğu, həm də qalınlığı etibarilə böyüyür. Və sümük canlı toxuma olduğundan, o da qidalanmalıdır. Sümüyün üz tərəfində çox nazik və sərt bir təbəqə olur. Onda çoxlu xırdaca qan damarları var ki, qida maddələrini sümüyün hüceyrələrinə çatdırır. İçəridən isə sümük məsaməlidir və sümük iliyi ilə doludur. Sümük iliyinin bir hissəsi piy ehtiyatını saxlayır, digər hissəsi isə qırmızı qan kürəcikləri istehsal edir.

Hər suala

Niyə bizim bir pəncəmiz digərindən böyükdür?

Yəqin fikir vermisiniz, ayaq qabı alanda, bir də görürsünüz ki, onun bir tayı digərindən daha rahat oturur. Bəs bu, niyə belə olur? Axı pəncələrin hər ikisi, əslində eyni dərəcədə işləyir, eyni işi görür?

Bu onunla əlaqədardır ki, bizim bədənimiz asimmetrikdir, yəni onun sol və sağ yarısı eyni deyil. Bir neçə nümunədə siz özünüzün bunun şahidi ola bilərsiniz. Əgər güzgüdə üzünü baxsanız, görəcəksiniz ki, üzünü sağ yarısı sol yarısından daha çox inkişaf edib. Sağ yanağımız daha artıq qabağa çıxır, sağ tərəfdəki gözünüz və qulağınızın cizgiləri daha itidir. Bu, tək sifətə deyil, bütün bədənə aiddir. Ayaqlar da özünün gücü və cəldliyiylə eyni deyil.

Ürək solda, qara ciyər sağda yerləşir. Deməli bizim daxili-mizdə də simmetriya yoxdur. Bunun nəticəsində skeletimiz də qeyri-bərabər inkişaf edir.

Skeletimiz nəyə lazımdır?

Skeletin iki əsas vəzifəsi var – o, bizim bədənimizi şaquli vəziyyətdə saxlayır və daxili orqanlarımızı qoruyur. Skelet əsasən, sümüklərdən ibarət karkasdır. Uşaq anadan olanda, onun skeletində 270 sümük olur ki, onların da bəziləri çox xırdadır. Yetkin adamda sümüklərin sayı, adətən 206-dır, çünki onlardan bəziləri sonradan başqa sümüklərə birləşir. Bu birləşmə nöqtələrində sümüklər dəst şəklində olur, onlar bir-birinə bağlar vasitəsilə möhkəm bağlanır. Bu bağlar ipi, qaytanı xatırladır. Bəzi sümük bağları çox mütəhərrik olur.

Məsələn, siz qaçanda, ayağınızı gah diz oynağından, gah da çanaqdan tərpedirsiniz. Topu atanda əliniz çiyin və dirsək oynaqlarından tərpanir. Bəzi birləşmələr, yaxud oynaqlar, ümumiyyətlə, hərəkətsizdir. Fəqərə sütununun kökündə sümüklər bir-birinə birləşərək başqa sümüyün içinə girən bir sümük əmələ gətirib. Onların heç biri tərpanmir. Bizim kəlləmizin sümükləri də hərəkətsizdir, təbii ki, çənə sümüyünü çıxmaq şərtiylə. Skeletin təmin etdiyi müdafiə sistemə bizim beynimizi qoruyan kəllə də daxildir.

Bizim böyüməyimiz nə vaxt dayanır?

Yenicə anadan olmuş körpənin boyu orta hesabla 50 santimetr olur. İyirmi il ərzində bu balaca bədən üç dəfədən artıq böyüyür. Kişilərin orta boyu 1,7 metrdir. Amma insan heç onda da böyüməsini dayandırmır. O, hətta iyirmi beş yaşında da böyüyür və boyunun maksimal həddinə təxminən 35-40 yaşında çatır. Bəs bundan sonra nə baş verir? Onun böyüməsi sadəcə olaraq dayanmır, insan "qurumağa" başlayır.

İnsan qırx yaşından sonra hər onillikdə orta hesabla 10 millimetr "quruyur". Bunun səbəbi oynaqlardakı və fəqərə sütunundakı qıvrıqların qurumasıdır.

Böyümənin sürəti ilin fəslindən asılıdır. Uşaqlar yayda qışla müqayisədə daha sürətlə böyüyürlər. Məsələn, məktəbli uşaqlar yay aylarında qışdan iki dəfə sürətlə böyüyürlər! Yaxşı qida, əlverişli rejim – bu və ya digər amillər hər nəslin özündən əvvəlkilərdən orta hesabla daha hündür edir.

Böyümənin tempi dörd əsas vəziyyətlə müəyyənləşir: qalxanvarı, hipofiz, timus və cinsiyyət vəziləriylə. Bu vəzilər normal fəaliyyət göstərəndə və onların işi balanslaşmış olanda böyümə normal gedir.

Bəs siz bilirsiniz ki, biz səhərlər dünən axşam olduğumuzdan daha hündür oluruq? Amma bu fərq gün ərzində itir və bizim gecələr artan boyumuz qısalır.

İnsanın niyə tükü olur?

İnsan məməlilərə aiddir, bütün məməlilər isə tüklü olur. Başqa heyvanların təmsalında tüklərin nə qədər faydalı olduğunu görə bilərik. Tükün əsas faydası budur ki, bədənin istiliyini saxlayır. Tropik heyvanlarda tüklər onları günəşin birbaşa şüalarından qoruyur. Başdakı uzun tüklər, yəni heyvanın yalı onun boynunu müdafiə edə bilir. Oxlu kirpinin tükləri ona düşmənlərlə mübarizə aparmaqda kömək edir. Yaxşı, bəs insanın tük nəyinə gərəkdir?

Hər şeydən qabaq deməliyə ki, körpə anadan olarkən onun bütün bədəni yumşaq, narın tüklə örtülüdür. Uşaq böyüdükcə onun tük örtüyü böyüklərin tük örtüyünə bənzəməyə başlayır.

Tüklər necə böyüyür?

Xəbəriniz var ki, tüklərlə dirnaqlar eynü mənşəyə malikdir. Onlar dərimizin buynuzlaşan təbəqəsindən böyüyür. Tük o vaxt böyüyür ki, həmin o dərinin bir parçası daha aşağı təbəqəyə düşüb orada kök buraxsın. Sonra o, dəri qatından keçərək çölə çıxır. Tüklərin kökündə dörd müxtəlif hüceyrə qatı var. Onlar bölünür, çoxalır və tükü itələyib dəridən bayıra çıxarır.

Tük böyüdükcə, onun hüceyrələri dərinin xarici səthini xatırladan buynuzlaşan maddəyə çevrilir. Tükün səthində hüceyrələr yastılaşır, bir-birinin üstünə döşənir. Onların kök hüceyrələrində iri, girdə piy hüceyrələri olur ki, bu, tükün əmələ gəlməsi üçün zəruri inşaat materialı toplayır. Yeri gəlmişkən, tükün kökü toxumaya elə bağlanır ki, onu dartıb çıxarmaq da mümkün deyil. Ona görə də siz tükünüzü çəkişməyə çalışanda onun kökü yerində qalır.

Praktiki olaraq hər bir insanın bədənin hansı yerində azı bir dənə xal olur. Onlar istənilən yerdə, o cümlədən başın dərisində də əmələ gələ bilər. Xallar dərinin hansı qatında əmələ gəlməsindən asılı olaraq, özlərinin xarici görünüşünə görə bir-birindən fərqlənə bilərlər. Xalların əksəriyyəti anadan olanadək, ya da anadan olan kimi əmələ gəlir. Amma bəzən onlar on dörd, on beş yaşından sonra yaranır. Əgər xallara toxunmasan, onların orqanizmə heç bir ziyanı dəyməz.

Xallarla əlaqədar ən böyük təhlükə bundadır ki, onlar zədələnsə, bədxassəli şişə çevrilə bilər. Lakin bu, nadir hallarda baş verir və xallı adamların əksəriyyətinin narahatlığına səbəb yoxdur.

Dərinin görkəminin dəyişməsiylə müşayiət olunan bir sıra başqa pozğunluqlar var ki, zahirən xal kimi qiymətləndirilə bilər. Onlardan biri anadan olarkən, ya da dərhal sonra dəridə əmələ gələn qırmızımtıl, yaxud bənövşəyi çalan ləkələrdir.

Tibb işçiləri hətta dəridəki çilləri belə "dəri çatışmazlığı" hesab edirlər. Çillər günəş şüalarındakı ultrabənövşəyi şüaların təsirindən yaranır. Dərisi ağ, saçları açıq rəngdə olan insanlarda çillər daha tez-tez əmələ gəlir.

Dərimizdə niyə sızanaqlar əmələ gəlir?

Dəridə olan sızanaq insanda diskomfort yaradır. Onların əmələgəlmə səbəblərini dəqiq bilsəydik və bu xoşagəlməz şeylərdən qurtulmağın yolunu göstərmək iqtidarında olsaydıq, çox gözəl olardı. Amma, təəssüf ki, bu problem o qədər də sadə deyil. Sızanaqlar daha çox tük kisəciklərində yaranır. Piy vəziləri tük kisəciklərinə düşən piy maddəsi yaradır. Tük kisəcici qapananda ifraz olunan piy həmin kisəciyin içində qapalı qalır və nəticədə ucunda qaranöqtə olan sızanaqlar yaranır.

Sızanaqlar dərinin ümumi səthdən qalxan hissələridir ki, onların içində çox vaxt irin yığılır. Sızanaqların yaranma səbəblərini tam izah etmək çətin-dir. Onlar bir çox səbəblərdən, o cümlədən düzgün qidalanmamaqdan, vəzilərin balanslı fəaliyyət göstərməməsindən, yaxud dərinin cüzi infeksiyasından yaranırlar. Amma sızanaqların dərinin inkişafında əhəmiyyətli pozğunluqlardan və hətta ciddi xəstəliklərdən xəbər verməsi də istisna deyil. Ona görə də bədəndə çoxlu sızanaq görsəniz, həkimlə məsləhətləşin. Həkim onların yaranma səbəblərini mütləq tapmağa çalışacaq.

Əgər sızanaqların yaranması hansısa daxili səbəblərlə əlaqədardırsa, dəriyə sürtülən dərmanların xeyri olmayacaq, əksinə, bu dərmanlar dərinin daha artıq zədələyəcək.

Sızanaqları sıxmaq olmaz, çünki bu, orqanizmə infeksiya düşməsi ilə nəticələnə bilər.

Yeniyyətə çağlarında bir çox adamlarda sızanaqlar əmələ gəlir. Bunun da səbəbləri çox fərddir: bəzən bu, qida ilə əlaqədardır, bəzən isə bunun səbəbi vəzilərin düzgün çalışmaması ola bilər. Sızanaqları artan adam düzgün müalicə üsulu üçün mütləq həkimə müraciət etməlidir.

Kəpək nədən əmələ gəlir?

Tibb elmi hələ kəpəyin əmələ gəlməsinin dəqiq səbəblərini bilmir. Kəpəyi baş dərisinin xəstəliyini də saymaq olar. Belə ki, bu zaman başın dərisində və saçlarda xırda kəpək əmələ gəlir. Bu hadisənin elmi adı seboreyalı ekzema. Dərinin bu vəziyyətinin hansısa infeksiyadan yaranmasına dair xeyli sübut var. Lakin bu fərziyyə hələ sübuta yetirilməyib. Çünki belə bir infeksiyanın oydancısı da aşkarlanmayıb.

Biz bilirik ki, kəpək, demək olar, həmişə saçın kökü ilə əlaqədar olan vəzilərin ifrat aktivlik nümayiş etdirməsiylə başlanır. Bu vəzilərə piy vəziləri deyirlər və onlar dəri piyi adlanan maddə ifraz etməklə məşğuldurlar. Həmin maddə kəpək əmələ gətirir və bunun nəticəsində baş qaşınmağa başlayır. Bəzən kəpək başdakı bakteriyaların və göbələklərin adi normadan artıq olmasıyla əlaqədar yaranır. Lakin bu faktorların kəpəyin miqdarına təsiri hələ sübut olunmayıb. Onlar sadəcə olaraq, vəziyyəti ağırlaşdırır. Əlbəttə, əgər kəpək möhkəm qaşınma verirsə və insan intensiv olaraq qaşınırsa, bu, infeksiyaya səbəb ola bilər, çünki həmin mikroorqanizmlər zədələnməmiş dəridən başa keçə bilər.

Kəpəyin əhəmiyyətsiz dərəcədə artımı müşahidə olunarsa, saçları həftədə bir-iki dəfə yumaq və ifrat piydən, kəpəyin özündən xilas olmaq üçün köllənin dərisini yaxşıca masaj etmək lazımdır. Bu tədbirlər əksər hallarda kömək edir. Lakin ağır hallarda, hətta başı yumağın özü belə xoşagəlməz təsir edəndə, mütləq həkimə müraciət etmək lazımdır.

bir cavab

Böyüklərə xas olan tük örtüyünü isə xüsusi hormonları olan müəyyən vəzilər tənzimləyir.

Kişilərdə bu hormonlar bədəndə və üzdə tüklərin böyüməsinə səbəb olur, həm də eyni zamanda başdakı tüklərin böyüməsini ləngidir. Qadınlarda isə bu hormonlar tamam əksinə fəaliyyət göstərir. Onların bədəninə və üzündə az, başında isə daha çox tük bitir. Kişilərlə qadınlarda tüklərin fərqli böyüməsi cinsi əlamətlərdən sayılır. Yəni, bu da iki cinsi bir-birindən fərqləndirmək üsullarından biridir. Kişinin saqqalı yalnız onun kişiliyini göstərmir, həm də sifətinə güclü, ləyaqətli bir insan görkəmi verir.

XIX əsrin məşhur təbiət alimi Çarlz Darvin belə hesab edirdi ki, insan inkişaf etdikcə, ona bədəndəki nazik tüklər tərini və yağış suyunun buxarlanmasına kömək üçün lazımdır. Qaşlar, kirpiklər, qulaqlardakı və burundakı tüklər isə bu dəlikləri tozdan və xırda həşəratlardan qorumaq üçün -dür.

Və maraqlı burasıdır ki, tüklər müxtəlif vaxtlarda müxtəlif sürətlə böyüyür. Gecələr tük çox yavaş böyüyür, səhərlər onun sürəti artır, axşama yaxın azalır, sonra yenə artır. Ümumən, yaşlı adamın bədəninə 300-500 min tük olur.

Xal nədir?

Xal bədəndəki anadangəlmə ləkələrə aiddir. Tibb elmi onların yaranma səbəblərini hələ tam öyrənə bilməyib və təbii ki, onun qarşısını almaq üçün tövsiyələr də verə bilməz. Amma bir məsələ yüz faiz bəllidir: xalın, bətnində uşaq olan qadının hər hansı bir qorxusuna aidiyyəti yoxdur.

Onların rəngi bəzən moruğu, çiyələyi də xatırladır. Əslində bu ləkələr qan damarlarının qeyri-adi halıdır və çox vaxt onları müalicə ilə yox etmək olur. Lakin həkimlərin çoxu elə hesab edir ki, bu ləkələr bədəndən mümkün qədər erkən götürülməlidir ki, yerində çapıqlar qalmasın.

N 17(76) 03.06.2016

Həmişəcəvən Merilin Monronun 90 illiyi qeyd olunur

Bu günlərdə amerikalı kinoaktrisa, Hollivud ulduzu Merilin Monronun 90 yaşı tamam olub. Merilin Monro Elvis Presli, Maykl Cekson, Supermen, Mikki-Mausla birlikdə XX əsr kütləvi mədəniyyətin simvollarından sayılır.

Merilin Monro 1 iyun, 1926-cı ildə ABŞ-ın Kaliforniya ştatında doğulub. Keçən əsrin ən çox qazanan aktrisası olmuş Monronun filmləri, 1962-ci ildə ölümündən sonra nə az, nə çox, düz 200 milyon dollar gəlir gətirib. Monronun ən məşhur rolları Hovard Houksun "Centlmenlər sarışnılara üstünlük verir" və "Yeddinci ilin qaşınması" adlı filmlərində yaratdığı rollar olub.

Cəmi 36 il ömür sürən Merilin Monro indiyə qədər kütləvi mədəniyyətin rəmzi olaraq qalır.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey – "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi", "Bizim həyatımız - bir şəhərdə" kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitabevim.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Polad Bülbüloğlunun kitabı Rusiyada işıq üzü gördü

Azərbaycanın Rusiyadakı səfiri Polad Bülbüloğlunun "Mədəniyyətlərin beynəlxalq dialoqu: Azərbaycan-Rusiya" kitabı işıq üzü görüb. Nəşrə 2015-ci ilin dekabrın 14-dən etibarən Sankt-Peterburq Həmkarlar İttifaqları Humanitar Universitetində oxunan, multikulturalizm və müasir dünyada mədəniyyətlərin beynəlxalq dialoqu problemlərinə həsr olunan mühazirələrin materialları daxil edilib.

Müəllif kitabda dövlət-siyasi quruluşların xüsusiyyətlərini, Azərbaycanın sosial və iqtisadi siyasətini, ölkənin dini və etnik müxtəlifliyini nəzərdən keçirir, Rusiya və Azərbaycanın mədəniyyətin müxtəlif sahələrində əməkdaşlığa xüsusi diqqət yetirir. Kitab müəllimlər, aspirantlar, tələbələr və geniş oxucu

kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

Polad Bülbüloğlu Sankt-Peterburq Həmkarlar İttifaqları Humanitar Universiteti ilə çoxdan əməkdaşlıq edir. O, universitetin təşkil etdiyi və dünyanın ən böyük illik elmi-humanitar forumu olan Beynəlxalq Lixaçov elmi oxu-şularının iştirakçısıdır.

○ «Yay mütləsi» ifadəsi, haradasa, məktəb illərini xatırladır. Ancaq maraqlı kitabları məktəb proqramından kənar da oxumaq olar. Yay fəslinin istirahət çağ olduğu nəzərə alsaq, günün müəyyən hissəsini mütləyə ayırmaq və daha çox kitab oxumaq olar." Məşhur milyardçı Bill Qeyts öz bloqunda hər yay mövsümündə oxuculara mütləyə etmək üçün bir neçə kitab tövsiyə edir.

Onun təqdim etdiyi siyahıda birinci yerdə Nil Stivensonun fantastik janrda yazdığı "Yeddi Yeva" ("Seveneves") əsəri qərarlaşıb. Məhz bu əsərin onu elmi-fantastik ədəbiyyat oxumağa həvəsləndirdiyini vurğulayan Bill Qeyts deyib: "Mən son 10 ildə heç bir elmi-fantastik əsər oxumurdum. Lakin bu əsəri mənə bir yaxın rəfiqəm məsləhət bildi. Nə yaxşı ki, məsləhətə qulaq asıb oxudum. Əsərin əsas süjet xəttini Ayın parılması təşkil edir. İnsanlar başa düşür ki, 2 ildən sonra katastrofik meteorit yağışı yağacaq və Yer üzünü məhv olacaq. Ola bilsin ki, bu əsəri oxuyanda informasiyaların təfərrüatlarına çox vaxt itirəcəksiniz, ancaq mən texniki detalları sevirəm".

Bill Qeytsin məsləhət bildiyi ikinci kitab Cordan Ellenberqin "Haqsız olmamaq üçün" ("How Not to Be Wrong") əsəridir.

Onun sözlərinə görə, riyaziyyatçı və yazıçı Ellenberq bizim gündəlik həyatımızda riyaziyyatın nə kimi rol oynadığını izah edir. "Kitabın hər hissəsi bir mövzunu əhatə edir. Məsələn, əsərin bir hissəsi seçkilər, digər hissəsi lotereya haqqında söhbətlə başlasa da, bütün mövzular riyaziyyata aid söhbətlərlə qurtarır", - Bill Qeyts belə deyib. Onun sözlərinə görə, bəzi yerlərdə riyaziyyatla bağlı məsələləri anlamaq xeyli çətinləşir, lakin müəllif bu mürəkkəbliyi oxucu üçün açmağı bacarır.

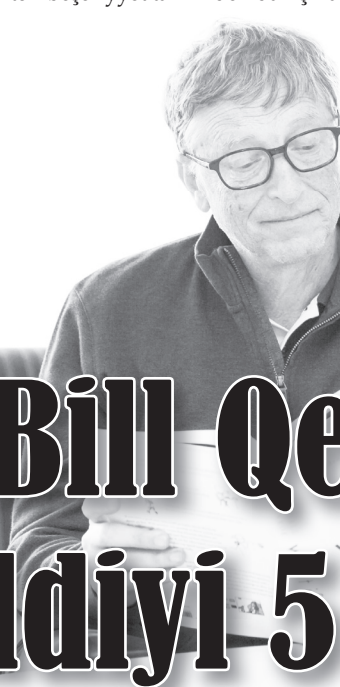
Nik Leynin "Həyatı əhəmiyyətli sual" kitabı da Bill Qeytsin yay mütləsi üçün məsləhət gördüyü nəşrlərdəndir.

Qeyts deyib: "Nik Leyn ən orijinal fikir söyləmiş yazıçılardan biridir. Ona görə də, oxucular onun əsərlərini mütləq oxumalıdır. Nik Leyn bu əsəri ilə insanlara enerjinin bütün canlı orqanizmlərdə oynadığı rolu başa salmaq, bir növ elmin buraxdığı səhvləri düzəldib. Yazıçı kitabında həyatın necə yarandığını, canlı varlıqların necə mürəkkəbləşdiyini izah etməyə çalışır ki, insanlar enerjinin işini tam mənada anlaya bilsinlər". O, əlavə edib ki, bu, sadəcə, nəzəriyyə deyil. Onun sözlərinə görə, mitoxondriyalar, yəni bizim hüceyrələrimizdə olan elektrostansiyalar xərcəng xəstəliyi ilə mübarizədə əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

Növbəti kitab - Reiti Mikitani və Xiroşi Mikitaninin "Rəqabətin gücü" haqqında o, belə şərh verib: "Mənim Yaponiyaya rəğbətım ilk dəfə 30 il əvvəl "Microsoft" ilə əlaqədar o ölkəyə səfər edəndə yaranıb. Bu gün global iqtisadiyyatı izləyənlər hər kəsin Yaponiya ilə maraqlanması tam təbii bir şeydir. Elə "Rakuten" internet şirkətinin yaradıcısı, 2013-ci ildə vəfat etmiş Reiti ilə oğlu Xiroşi arasında olan dialoqdan biləcəksiniz ki, Yaponiyada 80-ci illərin nəhəng şirkətləri Cənubi Koreya və Çindən olan rəqiblərinin qarşısını niyə və necə kəsdi. Hərçənd, mən Xiroşinin bütün proqramları ilə razı deyiləm, ancaq onun yaxşı ideyaları da var. Rəqabətin gücü Yaponiyanın gələcəyə aydın baxışından xəbər verir".

Bill Qeytsin tətil zamanı oxumağı məsləhət bildiyi kitab siyahısında sonuncu yeri Yuval Noa Hararinin "Sapiens: Bəşəriyyətin qısa tarixi" kitabı tutur. Məşhur milyardçı deyir: "Həyat yoldaşım Melinda ilə bu kitabı oxuduqdan sonra, nahar zamanı xeyli mübahisə etməyə başladım. Harari 400 səhifəlik kitabda bütün bəşəriyyət tarixindən danışmaqla, çox çətin bir işin öhdəsindən gəlib".

Müəllif, həmçinin süni intellektin, gen mühəndisliyinin və başqa texnologiyaların insanları gələcəkdə necə dəyişəcəyindən yazır: "Bu kitabda da mənim razı olmadığım məqamlar oldu. Xüsusən, Hararinin "insanlar fermerliklə məşğul olsalar, daha yaxşı olar" - fikriylə heç cür razılaşa bilmərəm. Lakin mən gələcəkdə insanların necə olacağı haqqında düşünən hər bir oxucuya bu kitabı oxumağı məsləhət görürəm".

Bill Qeytsin məsləhət bildiyi 5 ən yaxşı kitab

Uilyam Şekspirin əsərləri 3,6 milyon dollara satılıb

Bu günlərdə Londonun "Christie's" hərracında Şekspirin əsərlərinin ilk və ən nadir nüsxəsi hərraca çıxarıla-raq 3,6 milyon dollara satılıb. Bu barədə hərrac evinin saytında məlumat verilib.

Hərrac, Şekspirin vəfatının 400-cü ildönümünü münasibəti ilə keçirilib. 1623-cü ilə aid olan ilk və ən nadir nüsxə 36 pyesdən ibarətdir. Hərracda toplanan başlanğıc qiyməti 1,1 – 1,7 milyon dollar olsa da, sonralar qiyməti qalxaraq 3,6 milyon dollar olub. Şekspirin başqa 3 foliantı isə 1632, 1664 və 1685-ci illərdə işıq üzü görüb. Həmin əsərlər isə hərracda 281,6 min, 524,9 min və 68,8 min dollara satılıb. Hərraca Nyu-York və Londondan olan alıcılar qatılıb.

"The Daily Mail" qəzetinin yazdığına görə, hərracda bütün əsərləri adlarının açıqlanmasını istəməyən amerikalı kolleksiyacılar alıb.

Hazırladı: NARINGÜL